

Əfqanıstanda

səh. 34. “Kuşka: Türkmənistanın cənubunda, indiki Sərhədabad şəhəri.”

səh. 35. “Əfqan qəbilələri bu işlərdə iştirak etməmişlərdir”: qəzetdə “etməmişlərdir” yerinə “etmişlərdir” getmişdir.

İran işləri

səh. 35. “Bəxtiyar xanları”: söhbət, İranda Çahar-Mahal və Bəxtiyari, Xuzistan, Luristan, İsfahan ostanlarında yaşayan etnik qrup olan Bəxtiyarilərdən gedir.

“Bəxtiyarlar tərəfindən”: belə başa düşülməlidir: “İsfahan əyalətinin Bəxtiyariləri tərəfindən”.

Milliləşdirmək məsələsi

səh. 36. “Uşaq gözlüyü”: Abdulla Şaiqin ilk dəfə 1915-ci ildə çap edilən dərsliyi.

“məftuh”: ərəb qrafikasında, hərfin üstündə qısa “ə” səsini ifadə etmək üçün qoyulmuş fəthə işarəsi daşıyan; “məftuh hərf”: özündən sonra “ə” saiti gələn samit.

“Birinci kitab”: Mirzə Abbas Abbaszadənin müəllifi olduğu “Mübtədelər üçün Birinci kitab: Əlifba” adlı dərslik nəzərdə tutulur.

“yaxın bir səsə oxunması”: qəzetdə “oxunması” yerinə “oxunmuş” getmişdir.

səh. 37. “Halbuki Osmanlı türkləri ‘fəhm’i ‘fəhm’i isə oxuduqlarından, bu xəyata düşməzlər.”: Güman ki, bu cümlə belə olmalıdır: “Halbuki Osmanlı türkləri ‘fəhm’i ‘fəhm’, ‘fəhmi’i isə ‘fəhm’ oxuduqlarından, bu xəyata düşməzlər.”

Bayram ətrafında

səh. 41. “Heyəti-vükəla rəisi Xatısov”: qəzetdə belə getmişdir: “Rəisi-vükəla rəisi Xatısov”.

Bakı xəbərləri

səh. 42. “Krasnokrestovski”: Bakıda, indiki Şeyx Şamil küçəsi.

“Moloçni”: süd və süd məhsullarının satıldığı, dükən və kafe kimi xidmət göstərən müəssisə.

Fəhlə həyatı

səh. 45. “çün girdəkan bər günbəd əst”: “günbəzin üstündə qozu saxlamaq kimidir”; bir işin mümkünsüzlüyünü, çətinliyini ifadə etmək üçün işlədilən farsca məsəl.

Azərbaycanda

səh. 47. “Azğur”: Gürcüstanın cənubunda Axıska türklərinin yaşadığı kəndlərdən olmuşdur.

“yubiley ziyafətinə gətirirlər”: qəzetdə “gətirirlər” yerinə “gətirilir” getmişdir.

“Hərbiyyə naziri müavini general Əli paşa”: general Əliağa Şıxlinski nəzərdə tutulur.

“Qamusül-ə’lam”: Türk yazıçısı və alimi Şəmsəddin Saminin hazırladığı bioqrafiya, tarix və coğrafiya ensiklopediyası.

“Böyük tarixi-ümumi”: Türk tarixçisi Əhməd Rəfiq Altınayın əsəri.

Ermənistanda

səh. 49. “Çıqaqo tribune” [Chicago Tribune]: əsası 1847-ci ildə qoyulmuş amerikalı qəzeti.

Satılır

səh. 49. “bakkara”: billur qab növü.

Çərşənbə axşamı, 3 iyun 1919-cu il, nömrə 194

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Səşənbə, 4 ramazanül-mübarək sənə 1337. 3 həziran 1919 sənə.

Türk və İslamlaşma müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalətin mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 1 manat 50 qəpik.

Abunə şəraiti: Bakı üçün 1 aylığı 30 rublə, 2 aylığı 35 rublə, 3 aylığı 50 rublə. Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 25 rublə, 2 aylığı 45 rublə, 3 aylığı 60 rublə. Elan fiatı: birinci səhifədə sətri 4 rublə, axırını səhifədə sətri 3 rublə, itən şeylər və yer axtaranlar üçün 2 rublə.

FATƏBİRÜ YA ULİL-ƏBSAR LƏALLƏKÜM TUFLİHUNƏ

“Azərbaycan” qəzetəsinin 189-cu nömrəsində oxudum ki, müsəlman dükənçiləri “Müsəvat” firqəsinə izhar etmişlər ki, həftədə bir gün də olsa onlara əsgərlik məşqi verilsin. “Müsəvat” firqəsi isə onların xahişlərini Bakıdakı qoşun komandanına yetirmiş və komandan dəxi tacirlərin bu günə [bu cür] hümmətlərini şayani-təhsin [alqışa layiq] bilib bu barədə o[n]lara müsaidət göstərmişdir [icazə vermişdir].

Həqiqətən, tacirlərimizin bu günə hümmət və qeyrətləri məni fəvqələdə məsrur [şad] və gələcəkdə İslam əhlinin nicat tapmalarına artıq ümidvar edir. Bununla belə, yenə də öz tərəfimdən lazım bilərəm müsəlman tacirlərinə izhar qılam ki, qardaşlar, sizin əsgər nizamı təlim almağa bu dərəcədə rəğbətiniz və hüsn-niyyətiniz şübhəsiz fəraizi-diniyyə-dəndir [dinin fəzrlərindən, əmrlərindəndir]. Siz bu növ hazırlaşmaqla həm mal və canınızı və həm irz və namusunuzu və həm də dininizi mühafizə edəcəksiniz və mahəza [bununla birgə], Allahtaala yanında sizlərdən ötrü təqrirə [sözlə deməyə] və bəyana gəlməyən əcri-cəzil mühəy-

yadır [bol mükafat hazırdir]. “Və zəlikə hüvəl-fevzül-əzəm.”

Amma növbənöv hiylə və bəhanələrlə özlərini və övladlarını əsgərlikdən qaçıranlar və naz və nemətdə pərvəriş tapan [bəslənən] tacirlər guya ki, böylə müqəddəs və mühüm olan vacibati-diniyyədən [dinin vacib gördüyü işlərdən] özlərini müaf [bağışlanmış] hesab edir və guya ki, ayeyikərimə: “Xətəmə Allahu əla-qülubihim və əla-səm’ihim və əla-əbsarihim qışavətun vələhüm əzabun əzəm.” (Allahta-ala onların qəlblərinə möhür vurubdur – anlamayırlar və qulaqlarına möhür vurubdur – haqq sözü eşitməyirlər və gözlərinin üstə böyük pərdə vardır – gördükləri şeylərdən ibrətbərdar [ibrət alan] olmayırlar. Axirətdə isə o[n]lar üçün böyük əzabdır.) bunların haqqında nazil olmuşdur. Zira bu tövr tacirlərin nə vicdanları var və nə eşidən qulaqları, görünən gözləri var. İştə bunlara deməliyiz, qardaşlar, gözünüzü açıb aləmə baxın, qulaq verib eşidin, qəzetə alıb oxuyun və sonra zaiqəyə tapşırın [nəfsinizdən, öz-özünüzdən soruşun] ki, aya, hökumətin əsgəri olmadıqda, cəm etdiyiniz mallarınız əllərinizdə qalacaqmı? Ehtiram və abru [abır-həya] ilə yaşamağa imkanınız ola-

caqımı? Başımızda növbənöv fəlakət yoxmu? İştə, ondan betərinə, həm Allah göstərməsin, min qat betərinə giriftar olaçağız.

Ey müsəlmanlar! Siz mərd və namuskar adamlarsınız. Siz əcnəbilərə fənalıq yapmaqdan, təcavüz etməkdən qətiyyənlən uzaqsınız. Buna təbiətiniz müsaidsə deyildir. Lakin:

Dani ki çe qoft Zal ba Rostəme qord

Doşmən nətəvan həqire biçəre şomord

Bundan sonra ciddiyyətlə çalışınız, sənayedə, ticarətdə, ziraətdə [əkinçilikdə] tərəqqi etməyə qeyrət ediniz. Sədaqəti, əmanəti, dəyanəti, vətənə məhəbbəti və şiddətli vaxtlarda sabitqədəm olmağı özlərinizə şüar qılınız və hamılıqla hökuməti və vətəni mühafizə etməkdə hümmət ediniz. Çünki əxzi-əsgər [hərbi çağırış] qanununda əsgər olmaq üçün sinnü həddi-müəyyən [müəyyən bir yaş və hədd] varsa da, şəriət nöqtəyi-nəzərinə böylə xəternək [təhlükəli] vaxtlarda ümum müsəlmanlar dava məşqi alıb hökumətin əmrlərinə can və dil ilə qulaq asmalıdır.

Aşiqan can bə-kəf və müntəziri-fərmanənd

Ta ki ətrafdan vilayətimizə düşmənlər hücumavər olanda onların təcavüzlərini dəf etmək mümkün olub irz və namusumuz salamat qalsın.

Və bu yolda nəinki fəqət tacirlər, bəlkə tullabi-ülumi-diniyyə [dini elmləri öyrənən tələbələr] də və hətta yüzlərcə əməleyi-müini [köməkçi işçisi] olan bəylər, mollalar da əsgər məşqi almağa iqdəm [təşəbbüs] etməlidirlər.

Milləti-bəxtiyar yekdil olar,

Çünki amala öylə nail olar.

Şeyxülislam Axund Ağə Ağaalizadə

HAZIR OL!

Oh, nə gözəl fikir:

“Millətim növ’i-bəşərdir, vətənim ruyi-zəmin.”

Bundan daha həqiqi bir iman, daha ülvi bir əməl [arzu], daha ilahi bir qayə və məqsəd olarmı əcəba?

Bütün insanlar qardaş, bütün dünya üzü bir vətən!

“Demə bu rus, bu müsəlmandır, Hər kəsin elmi var – o insandır.”

Türk, alman, bolqar, venqer [macar], rus nə; ingilis, fransız, rum, erməni, gürcü nə?

Həpsi həzrəti-Adəm övladı, həpsi kürreyi-ərz sakini!

Həpsi insan, həpsi qardaş deyilmə?

Nədir bu qarındaşları, bu arxadaşları bir-birindən ayıran əngəllər?

– Milliyət, sərhədmə?

Məgər milliyət və sərhəd insanlardan daha müqəddəm [vacib, qabaq], insanlıqdan daha ucamı? Məgər ilk insanların, qardaşların bir neçə dövr bir-birlərindən uzaq düşmələri, ayrı yaşamaları və bu səbəblə dil, adət, qiyafə, imanca ayrılımaları və başqa-başqa adlanmaları əsillərini, qardaşlıqlarını itirirmə?

Əlbəttə ki, yox!

Yoxsa, qardaşlığa yaraşmayan ortada ki bu canavarlıq, bu yırtıcılıq, bu heyvanlıq, bu qəhr və zülmələr nə?

Bunlara səbəb:

Aradaki cəhl və anlamamazlıqımı?

Deyəlim ki, bu, cahillər üçün doğru!

O halda, alimlər üçün, ingilislər, amerikalılar, fransızlar, almanlar... üçün nə deyəlim?

İyirminci əsrdə, ülum və fününun

[elmlərin və fənnlərin], fəlsəfeyi-əxlaqın, fəziləti-insaniyyənin, şeir və bədayenin [incəsənətin], hissiyyəti-rəqiqənin [incə duyğuların] bu dərəcə tərəqqi etdiyi bir zamanda bu beş illik vəhşiliyə, bu cahan qırğınına, bu ümumi qətliamə, bu heyvani azğınlığa, bu azğın yırtıcılığa nə mənə verəlim?

Məgər bir aileyi-bəşər [bəşəriyyət ailəsi] övladı, bir vətən yavruvarı, daha artıq qapmaq, zəhrimarlanmaq, dövlətlənmək üçün bir-birlərini bu dərəcə pəncələr, boğazlar, parçalarımı?

Sevinirdik ki, bu qədər bəlalı bir fəlakətdən, bu qədər qanlı bir inqilabdan böyük bir dərsi-ibrət alarıq. Alarıq da, gələcək üçün qiymətli bir **kitabı-ədələt** hazırlarıq.

İnsanlığı heyvanlığa, dərəkəyi-məzələtə [zəllilik çuxuruna] doğru sürükləyən alçaq hiss və cərəyandan qurtulub, mərtəbeyi-fəzilətə, kamaləti-insaniyyəyə tərəf ucalarıq. Düşünürdük ki, Karl Marksın qəvanini-şər’iyyəsi [halal, ədalətli qanunları] Leninin ictimadi-alimanə və fətavayimətini [alimlərə yaraşan yozumları və sarsılmaz hökmləri] ilə bir dövreyi-itizal [ayrı, digərlərindən fərqlənən bir dövr] açıb, Darvinin kəşfiyyəti-fənniyyəsinə, yaşayan yaşayanı əzərək, yeyərək yaşar tərzindəki fəlsəfeyi-pəstini [alçaq fəlsəfəsinə] mövqeyi-hakimiyyətdən bir az da olsa düşürək.

İnanmaq istəyirdik ki, bu beş illik hərc-mərclik, bu milyonlarca qurbanların, bu böyük inqilabın Vilson dili ilə ortaya çıxardığı “təyini-müqəddərat” haqqı, bundan sonra zəif millətlərin haqqı-insaniləri, haqqı-məşruları [qanuni hüquqları] bir həqiqət, bir düsturi-idarə və siyasət olaraq tanılar.

Ümidvar idik ki, əski çürük üsuli-idarə və şər’iyyə [idari və hüquq sistemi] dəyişdirilib, aradaki müsəvətçilik, ədalətsizliyi qaldıracaq bir şər’i-həqiqət [həqiqət şəriəti, həqiqət dini], bir təriqi-səadət [səadət təriqəti, səadət yolu] bulunacaq və bu sayədə zəhmətkeş xalq, köhnə haqsızlıqların, zülüm və cəfaların, sərvət və əcrliyin [muzdun, əmək haqqının, əvəzin] təsiri-təxribkaranəsindən [dağıdıcı təsirdən] qurtulub bir az nəfəs alacaq.

Lakin, heyhat!

Cərəyani-əhval [hadisələrin gedişi] bizə bunların, bu ali fikirlərin, bu insani əməllərin [arzuların], yenə bir fikir və əməl [arzu] olaraq qaldığını göstərir.

Əvət, ən insaniyyətpərvər, ən ülvi və elmi nəzəriyyət və fərziyyələrin daireyi-təsəvvürdən hənz uzaqlaşmadığını, əski ənənəti-ictimaiyyənin [ictimai ənənələrin] qolaylıqla sarsılıb sıyrıllammadığını bildirir.

“Yaşayan yaşayanı əzərək, yeyərək yaşar” fikri-səqimini [yanlış fikrini] meydana çıxaran adəti-vəhşiyə və xəvassihəvniyyə [vəhşi adətlər və heyvani xüsusiyyətlər] isə hələ daxili-mədəniyyətimizdə [mədəniyyətimizin daxilində], həzəmxaneyi-ürfanımızda gizlənilib, oğurluq, şərirlilik [pislik] eyləyir. Hüdudi-ədliyyəmizdən dışarı sürünməyir [ədələtimizin sərhədlərindən kənara atılmır.] Min illərdən bəri başqa-başqa dil və çeşidlərlə, lakin həpsi də bir məzmununda söylənən:

“Bəni-Adəm əzayi-yek-digərənd”

fikri-ülvisi yalnız gözəl bir cümleyi-hikəmiyyə [hikmətli cümlə] olaraq işlənilir, yalnız zəif qəlblilərə qarşı xoş bir təsəlli olmaq üzrə söylənib durur.

Qövldən feilə [sözdən əmələ], xəyal-dan həqiqətə çətin keçilir.

Əvət, çətin keçilir. Çünki, keçiləcək yollar şimdüyə qədər haqqı ilə təyin edilməmiş, gedənlər həp yanlış yollarla, əyri-büyrü cığırarla getmişlər. Elm və fənnə, qəvanini-ictimaiyyəyə istinad etməyən əsaslarla hüsul-məqsədə çalışmışlar. Hələ ən çoxu quru və'z [moizə] və nəsihəti, rifq [yumuşaq] və mülayiməti, vasitəyi-mənəviyyəni yeganə çarə və əlac zənn etmişlər.

Şükür, çox şükür ki, son vaxtın üləməyi-ictimaisi [ictimai sahələrin alimləri] o sehirli yolun tilsimini bulmuşlar:

“Hazır ol cəngə əgər istər isən sülhü səlah”

Şimdi hər kəs, istər mütəəssib [təəs-sübkeş, konservativ] millətçi, Əhrar, istərsə menşevik və bolşevik olsun, kəndi düşüncə, proqram və yollarıyla müarizlərinin [rəqiblərinin, düşmənlərinin] cənginə hazır olurlar. Və bu surətlə sülhü səlahi mühafizə və davam etdirmək istəyirlər.

Bu hazırlıq isə mütləq tufənk və topla deyil. Hazırlıq mütləq qan tökmək üçün deyil, bəlkə qan tökdürməmək üçün bir vasitədir. Lakin bu, hər kəs üçün, hər iş və zaman üçün bir deyil. Hazırlıq sinif və məqsədə, zaman və ehtiyaca, müariz və düşmənin hal, məqsəd və vəziyyətinə görə ayrılır.

Zamanımız hələ böhran və qələyan [qaynama, qeyri-sabitlik] içində; bu gün hamı – kiçik və böyük millətlərin hamısı, sinif və cəmiyyətlərin, heyət və təşkilatın hamısı sülhü səlahi pozacaq və ya sülh[ü] səlahin hüsuluna [əldə edilməsinə] mane olacaq bütün qüvvələrə qarşı hazırlaşırlar.

Azərbaycanımız isə bu gün hər yandan ziyadə sülhü səlahə möhtac.

Lakin bizi rahat və asayışda qoymaq istəməyirlər. Hər tərəfdən ətrafımızı sarırlar.

Qafqazda əksəriyyəti-məhəlliyyəni [yerli əksəriyyəti] təşkil edən türk yerləri birər-birər əlimizdən çıxır: yekə, üç yüz minlik Qars oblastı getdi, Naxçıvan, Sürməli və Şəruru qeyb etdik.

Cənub islam məmləkətləri ilə rabi-təmiz kəsildi. Filan və filan yerlərimizə hələ tamamilə sahib ola bilməyirik.

İştə, böylə qızdırmalı və xəstə bir vaxtda bütün mövcudiyətimizə zərbə endirmək istəyən Denikin qüvvəti yuxarıdan və şimaldan üstümüze çökür. Vətənimizdə sülhü səlah deyil, vətənimizin özü təhlükəyə düşür.

Buna görə “cəng”ə adi surətlə deyil, bütün mövcudiyətimizlə hazırlaşmalıyıq. Həm top və tufənk və xəncərlərlə hazırlaşmalıyıq.

Ey azərbaycanlı! Yaxşı bil ki, üstünə gələn, yırtıcı aylardan daha yırtıcıdır. Vəhşildən daha vəhşidir. Ən qəhhar [qəhr edici, çox güclü] xunrizlərdən [qan tökənlərdən] daha xunrizdir.

Ey azərbaycanlı, ey türk! Eyi bil ki, sən zəif olduqca, hər yandan olursa-olsun, üstünə hücum mühəqqəqdır [qaçılmazdır].

Ey türk! Gözün[ü] aç ki, əlindəki neməti-istiqlalı [azadlıq nemətini] qapmaq istəyirlər.

Ey Azərbaycan! Ey hər kəsin gözü düşən nazənin vətən! Yatma, yatma ki, birdən-birə “ürəyin” üstünə çökmək, hərarəti-həyatıyyəni [həyat hərərətini] söndürməyə qəsd edirlər.

Ey cavan türk! Vətəninə, onunla bərabər ananı, bacını, balalarını qurtarmaq

üçün saqın kimsədən imdad gözləmə, saqın aldanıb kimsəyə əl uzatma! Əl uzatma ki, sən yeganə yardımçın sən-sən! Sənin yaşamaya, istiqlala olan imanındır! Sənin millətinə olan məhəbbətidir!

Ey Azərbaycanlılar, ey böyük və şanlı cahangir nəvələri! Başını bir az yuxarı qaldır. Ticarət məşğuliyyətini bir az yüngülləşdir, həmiyyət və qeyrətini göstər!

Ey kimsəsiz türk! Qorxma! Həmiyyətinə, mənəviyyətinə, imanına nöqsan gətirmə! Sən kimsəsiz olduğun halda daha böyük aslansan! Tək, möhkəm və əsaslı təşkilatın güclü silahın olsun. Səndə o iman, o həmiyyət olduqca, hər zaman qalibsən!

Ey Azərbaycanlı! Təkrar-təkrar fəğan edirəm: vətənin hər yandan təhlükə içindədir. Onu təhlükədən qurtaracaq yalnız və yalnız sənin silahındır, sənin qüvvətidir. Burasını da eyi bil ki, sən özgəsini, özgə torpağını qurtarmayırsan; özünü, öz evini, öz balalarını qurtarırsan. Çünki vətən – sən, sən – vətənsən!

Ey vətəndaş! Yatma, daha yatma! Çəkəcəyin qeyrət bir-iki aylıqdır, qazanacağınam və şərəf isə əbədidir.

Qalx, qalx! Qalx da silahına sarıl! Cəngə hazır ol!

Ümidvar

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

Rostov - Şura qoşunları arasında nəznizam gündən-günə pozulmaqdadır. Bolşeviklərin sərəmədanı [rəhbəri] olan Trotski bir yerdə nitq söyləyərək demişdir ki, bir bölük müntəzəm qoşunla düşmənlə-

rimiz Moskvanı işğal edə bilirlər.

Rostov - Xarkov, Çerniqov və Poltava quberniyalarında kəndçilər bolşeviklərə qarşı üsyan etmişlərdir.

Rostov - Rusiyada Könüllü ordu afiserlərinin [zabitlərinin] ailələri qanundan kənar hesab edirlər. Deməli, qanun xaricində bolşeviklər istədiklərini edə bilirlər.

Vaşinqton - Amerika Səlibi-Əhmər [Qırmızı Xaç] Cəmiyyəti 100 min lirə pul təsis eyləmişdir [ayırılmışdır] ki, Fələstində ehtiyacda olan əhali üçün bu pula ərzaq alınsın.

Vaşinqton - 12 min nəfər yəhudi mühəndisləri, ziraətçiləri, həkim və müəllimləri Fələstinə köçmək üçün hökumətdən icazə istəyirlər.

Yeni ərəb dövləti

Hal-hazırda təşkil edilmiş olan yeni ərəb dövləti 622.700 mürəbbe-kilometr-dən [kvadrat-kilometr-dən], 2.800.000 candan ibarətdir.

Dəməşq vilayəti 95.000 mürəbbe-kilometr, 750.000 candan ibarətdir.

Hələb vilayəti 86.600 mürəbbe-kilometr, 1.000.000 candan ibarətdir.

Hicaz vilayəti 250.000 mürəbbe-kilometr, 300.000 candan ibarətdir.

Yəmən vilayəti 250.000 mürəbbe-kilometr, 750.000 candan ibarətdir.

Yeni ərəb dövlətinin başçısı Əmir Hüseyndir. Dövlət Şurasının sədri və rəsmən ərəb dövlətini idarə edən Əmir Hüseynin oğlu Faysaldır. Bu adam Sülh Konfransına nümayəndə sifəti ilə göndərilmişdi. Faysal böyük nüfuza malikdir. Mumaileyhi [adı çəkilən şəxsi] Parisə şahənə bir cəlal ilə yola salmışdılar.

Hal-hazırda ərəblər böyük bir mətbuata malikdirlər. Dəməşqdə 6 gündəlik qəzetə və 5 məcmuə nəşr edilir. Beyrutda 5 gündəlik qəzetə, bir məcmuə nəşr edilir. Hələbdə 4 gündəlik qəzetə, bir məcmuə nəşr edilir. Bu qəzetələrin məsləki millidir. Yəhudilərə artıq dərəcədə ədavət bəsləyirlər. Ali və xırda məmurlar demək olar ki, həpsi ərəblərdəndir. Xristianlar azdır, yəhudi məmurları isə 3 nəfərdən ibarətdir.

- Xüsusi mənbələrdən xəbər verilir ki, Almaniya sülh müahidənaməsinin [sazişinin] baş maddələrini qəbul etmişdir. Xırda məsələlər Dördlər Şurasında yenidən müzakirə ediləcəkdir.

QƏZETƏLƏRDƏN

Hacı-Tərxan nə haldadır?

Bir çox vaxtlardan bəri Hacı-Tərxanda [Həştərxanda] bulunmuş və bu günlərdə ailəsi ilə bərabər Hacı-Tərxandan lodka ilə qaçmış olan bir nəfər “Naşe vremya” qəzetəsi idarəsinə gəlib Hacı-Tərxan barəsində böylə məlumat vermişdir:

– Mən, Savdepiyadan [Sovet Rusiyasından], Hacı-Tərxandan ailəm və iki nəfər digər xanımlarla bərabər lodka ilə qaçıb buraya gəlmişəm. Ah, Hacı-Tərxanda nə dəhşətlər idi ki, mən görmədim. Bir ildir orada vicdani əzab çəkirəm. Ah, Bakı kimi gözəl bir şəhərdə yaşamaq nə qədər səadətdir, nə qədər Bakı təmiz, nə qədər də gözəldir. Küçələrdə üfunət yoxdur. Mağazalar açıq, qəzetələr nəşr edilir, çörək, pendir, düyü, qənd də var-

dır. Hər bir şey barəsində aşkar danışmaq olar.

Ravi [rəvayət edən, danışan şəxs] öylə bir halda idi ki, ona Bakı halları xülya kimi gəlirdi. Cındır libas ilə müləbbəs [geyinmiş] olan bu şəxsdən, “Nə üçün böylə libas geyinmişsiniz?” sual[ın]a “Hacı-Tərxan ziyalısının libası böylədir. Hərgah, mən gözəl əlbisələr geymiş olsaydım, çoxdan bəri edam edilərdim.”

– *Hacı-Tərxanda satışda çörək də yoxdur. Çörək kartoçka ilə verilir. Əhali üç qismə bölünmüşdür. Birinci qisim, əmələ və siyasi adamlar, 12 yaşında uşaqlar, 60 yaşından yuxarı qocalar, gündə bir girvənkə çörək alırlar. 2-ci qisimə sovet qulluqçuları, onların ailələri, işsiz əmələlər, bunlar yarım girvənkə çörək alırlar. 3-cü qisimə isə sair əhali daxildir. Bunlar gündə bir çetver çörək alırlar.*

Sair arzağa gəldikdə, vobl və selyodkadan [külmə və siyanək balıqlarından] başqa heç bir şey yoxdur. Şəhərdə heç bir ticarət yox, hər kəs ticarət edirsə, edam edilir. Şəhərdə at də yoxdur. Hərgah, hərdən bir qaçaqmal kimi olarsa, girvənkəsi 30 manatdan satılır. Un da böylədir. Putu 1500-dən 2000 manatadəkdir. Qara çörəyin girvənkəsi 25 rublədir. Ayda bir dəfə bir çetver semiçka yağı verilir. Qəndin girvənkəsi 240 manat, kişmiş girvənkəsi 100 manat, tənəkənin girvənkəsi 500 manatdan 800 manatadəkdir.

Şəhərdə üfunət, mürdarçılıq həddini aşmışdır. Evlər milliləşdikdən sonra şəhər xarabaya dönmüşdür. Şura Hökuməti öz nəfinə [xeyrinə] kirayə alaraq təmizlik üçün heç bir iş görməyirlər. Hacı-Tərxan şəhəri tamamilə bir çirkab çalısından ibarətdir. Hal-hazırda Hacı-Tərxanda 3000

nəfər qırmızı qoşun nəfərləri vardır.

“B. S.” qəzetəsi yazır ki, ən mövsuq [etibarlı] alınan məlumata görə, mayın 31-də İngiltərə komandanlığı tərəfindən Hacı-Tərxana simsiz teleqrafla xəbər verilməmişdir ki, hamı hərbi gəmilər bilatəxir verilsin. Əks surətdə Hacı-Tərxanlılarla amansız hava müharibəsi elan ediləcəkdir. Cavabi-rədd alınarsa, iyunun 1-dən başlamış bütün İngiltərə hava donanması Hacı-Tərxan şəhərini və reydi bombardman edəcəkdir.

Gürcü qoşunlarının və yunanilərin kürdlərə hücumu

Ermənistan Cümhuriyyəti Xariciyyə naziri Qarsdan bu məzmununda bir teleqram almışdır:

Aprelin 26-da gürcü qoşunları və yunanilər Qeuli dairəsində olan kürdlərə qarşı hərbi açmışlardır. Kürdlərin 16 kəndi atəşə tutulmuşdur. Əhalinin az hissəsi qaçıb qurtara bilmişdir.

Mayın 13-də gürcülər və yunanilər top və pulemyotla müsəlləh olaraq [silahlanaraq] 4 kürd kəndlərini mühasirəyə salmışlardır. Əvvəlcədən bu yerlərin əhalisi qaçıb, öz əmlaklarını buraxmışlardır.

Ermənistan Cümhuriyyətini qəbul edərək təvəqqe edirik ki, gürcülərin və yunanilərin təcavüzlərindən bizi xilas edəsiniz və binagüzarlıq edəsiniz [tədbirlər görəsiniz] ki, gürcü qoşunları bu yerlərdən çıxsınlar. Tainki, fərarilər [qaçqınlar] öz yerlərinə qayıda bilmək imkanını bulsunlar.

Üç nəfər müsəlmanın imzası

* Adanada polis nazirliyinə Vahan Petrosyan təyin edilmişdir.

* İstanbulda ittihadçıların həbsləri davam edir. Sivas qalabəyisi [komendantı] Cəlaləddin yenidən tövqif [həbs] edilmişdir.

Türklər silahlanırmış

“Aşxatavor” qəzetəsinin mövsuq [etibarlı] mənbələrdən aldığı xəbərlərə nəzərən, türklər Türkiyədə olan Müttəfiqlərin süstlüyündən istifadə edərək silahlanırlar. Qəzetə deyir ki, Fələstin cəbhəsində türklər məğlub olduqdan sonra bütün silahlarını o yerin müsəlmanlarına paylamışlardır.

* Batum - İngiltərənin böyük “Vern-tiba” nam [adlı] paroxodu Batuma varid olmuşdur [gəlmişdir]. 7.000 ton yük daşıya bilən bu paroxod Batuma kuporos və sair mallar gətirmişdir. Batumdan paroxod Novorossiyskə, oradan isə İngiltərəyə əzimet edəcəkdir [yollanacaqdır].

* Feodosiya şəhəri bombardman edilədiyi zaman top qumbarasından 800 ildən bəri şəhərdə mövcud olan gürcülərin böyük minarəsi təxrib edilmişdir.

Qırmızı ordu

Axırıncı müharibələrdə Qırmızı ordu nəfərlərindən əsir düşənlər Qırmızı ordunun qayət fəna bir halda olduğunu bəyan edirlər. Məcburi surətdə cəm edilən şəxslər komandirlərə etibar etməyərək bolşevikləri görmək belə istəməyirlər. Bu isə arabir qanlı müsədimələyə [toqquşmalara] bais olur. Səfərbərliyə alınan kəndçilər Könüllülərin tərəfinə keçmək arzusundadırlar. Bolşeviklər içində yatalaq xəstəliyi dəhşəti ilə davam edir.

Bu naxoşluqdan bolşevik qoşunları “əriyir”. Birinci xətdə olan nəfərata gündə bir girvənkə çörək verildiyindən, Qırmızı qoşun çox narazıdırlar. Arxada ələddəvam [davamlı surətdə] üsyan əmələ gəlir və bunları yatırmaq müşküldür. Bəzən üsyançıları sakit etmək üçün göndərilən dəstələr də üsyançılara mülhəq olurlar [qoşulurlar]. Bu günlərdə bir dəstə bolşevik qoşunları kazaklar tərəfinə keçmişlər. Mərkəzi bolşevik hökuməti öz komanda heyətinə etibar etməyir. Böyük etibara malik olan şəxsləri cəbhə komandanlığına göndərir.

* * *

Tsaritsında [Volqoqradda] olan bütün qoşunlar şəhər kənarına şəhəri mühafizədən ötrü çıxmışlardır. Bu qırmızı Tsaritsının son müdafiəsidir [müdafiəçisidir].

VÜKƏLA ŞURASINDA [NAZİRLƏR KABİNETİNDƏ]

- Maliyyə nazirinin sabiq Zaqafqaziya Komissarlığının vergi verməyənlər əleyhinə qəbul etdiyi bir para tədabirin [tədbirlərin] ləğvi haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir [qərara alınmışdır]:

1) Zaqafqaziya Komissarlığının dövləti gəlir vergisi verməyənlərdən təyin edilmiş bir faizindən əlavə, hər ay 5 faiz almaq haqqında 1917-ci sənəsinin 28 dekabrda verilmiş qanunu ləğv edilsin.

2) Bakı Xalq Komissarlarının 1918-ci sənə 15 mayısında dövləti gəlir vergisini verməyənlərin əmvalı həcz [malları müsə-

dirə] ilə həbsxanaya alınması haqqında vermiş olduğu qanun ləğv edilsin.

3) Maliyyə Nəzarətinə tapşırılsın ki, Məclisi-Məbusana bu xüsusda yeni bir qanun layihəsi təqdim etsin.

4) Elan edildiyi gündən qanun qüvvəti haiz olur [daşıyır].

- Fəhlələrə məvacib vermək, xəstəxanalar və məkatib [məktəblər] məxaricatına sərf etmək üçün Neftçilər İttifaqına ümumi əsas üzrə neftçilərinin miqdarına nisbətən istiqraz açmaq haqqında Maliyyə nazirinin məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Maliyyə Nəzarətinə tapşırılsın, ayda Neftçilər İttifaqına 400.000 manata qədər borc buraxılsın.

- Maliyyə nazirinin Azərbaycan Cümhuriyyətində gömrük mühafizə təşkili haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Məruzə təsviblə [bəyənilməklə], təsdiqdən ötrü Məclisi-Məbusana idxalı tapşırılsın.

- Maliyyə nazirinin, gerbovi nizamnamənin bir para maddələrinin dəyişməsi haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Məruzə təsviblə, təsdiqdən ötrü Məclisi-Məbusana idxalı tapşırılsın.

- Səhhəti-Ümumiyyə nazirinin müsri [yoluxucu] xəstəliklərlə mübarizədən ötrü 1.300.000 manat buraxılması haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Məruzə təsviblə, təsdiqdən ötrü Məclisi-Məbusana idxalı tapşırılsın. O vaxta-

dək 20 milyonluq fonddan bir milyon manat buraxılsın. İşbu məbləğ təsdiqdən sonra qaytarılmalıdır.

- Səhhəti-Ümumiyyə Nəzarətinin tibbi xidmətlərin təsdiqi haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Məruzə təsviblə, təsdiqdən ötrü Məclisi-Məbusana idxalı tapşırılsın.

- Maliyyə nazirinin Ağstafa gömrük pişdar [öncü] postu təşkili haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Məruzə təsviblə, təsdiqdən ötrü Məclisi-Məbusana idxalı tapşırılsın. O vaxtadək post məxaricatı olmaq üzrə 13.450 manat 20 milyonluq fonddan verilsin.

- Dövləti müfəttişin Azərbaycan şəhərlərində put vergisi təyini haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Məruzə təsviblə, təsdiqdən ötrü Məclisi-Məbusana idxalı tapşırılsın.

- Maliyyə nazirinin, Bakı gömrüyü xidmətçilərinin məvacibləri artırılması bərsindəki məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Məruzə təsviblə, təsdiqdən ötrü Məclisi-Məbusana idxalı tapşırılsın.

- Maliyyə nazirinin, tamaşaxana və bu kimi müəssisələr biletlərindən alınan vergilərin xəzinəyə verilməsi haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Bu vaxtadək olan qəraradların ləğvi ilə tamaşaxana və bu kimi müəssisələrdən alınan vergilər xəzinəyə verilməklə, Vergilər Departamenti smetasına idxal edilsin.

- Maliyyə nazirinin Şamaxı şəhəri əhalisini vergilərdən azad etmək haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Mart hadisəti-əliməsi [faciəli Mart hadisələri] zamanında Şamaxı məhəlli [yerli] xəzinəsində hesabat kitabları itdiyindən və 1917-ci sənə gəlir vergisi kitabları və əhalinin qəbzlərinin tələf edildiyindən və Şamaxı əhalisinin maddi cəhətdən həqiqətən fəna bir halda olduğundan dolayı 1917-ci sənə gəlir vergisindən azad etməli.

- Maliyyə nazirinin 250 rublülük kağız pul buraxılması haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Maliyyə nazirinə 250 rublülük kağız pul təb'inə [çapına] izin verilsin.

- Maliyyə nazirinin Gürcüstan Hökuməti nəzdindəki Azərbaycan siyasi nümayəndəliyi cənbində [nəzdində] Maliyyə Nəzarəti acentəliyi təşkili haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Məruzə təsviblə, təsdiqdən ötrü Məclisi-Məbusana idxalı tapşırılsın. Təsdiq edilənədək, həman acentəlik təşkili Maliyyə Nəzarətinə tapşırılsın.

- Maliyyə nazirinin Azərbaycan Dövləti Bankı təsisi haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

Məruzə təsviblə, təsdiqdən ötrü Məclisi-Məbusana idxalı tapşırılsın. O vaxtadək Maliyyə naziri lazimi zəvəti [şəxsləri] dəvətlə təsisə şüru etsin [başlasın].

- Səhhəti-Ümumiyyə nazirinin təhti-idarəsindəki [təbəqəliyindəki] “Norma” nam [adlı] sud [hüquq] firmasının Bələdiyyə

İdarəsinə verilməsi haqqındakı məruzə-sindən sonra qət edilmişdir:

Həman firma bir sənə müddətinə məccani [pulsuz] olaraq Bələdiyyə İdarəsi ixtiyarına verilməyi Səhhəti-Ümumiyyə nazirinə tapşırılmalı.

- Ümuri-Xeyriyyə və Nafiə [Sosial Təminat] nazirinin Zəngəzur qaçqınlarına müavinət etmək haqqındakı məruzəsin-dən sonra qət edilmişdir:

Məruzə təsviblə, təsdiqdən ötrü Məclisi-Məbusana idxalı tapşırılsın.

- Maliyyə nazirinin hər ay neftçilərə verilən istiqrazın artırılması haqqındakı məruzəsindən sonra qət edilmişdir:

İşbu tabellər üzrə neftçilər onlara ve-rilən istiqrazın miqdarını[n] 60 milyona qədər artırılmasını rica etmişdir.

1) Mart ayı tabelləri üzrə çıxan məxa-ricat:

- a) Elektrik qüvvəsinə;
- b) Su üçün;
- c) Mədən qarovulundan ötrü;
- ç) Podrat ilə quyu qazdırmaq və nefti apardırmaq məxaricatından ötrü.

Neftçilər başqa məxaricat da göstə-rirlər. Məsələn:

- 1) Lazımi mühimmat nəqlindən ötrü;
- 2) Mühimmat almaqdan ötrü;
- 3) Gündəlik fəhlə məvacibi;
- 4) Xırda podratçılara verilən pul;
- 5) Nakladnoy [qaimə] məxaricatı.

Bunlar qəbul ediləcək olmadığından dolayı Maliyyə-İqtisadiyyə komisionuna neftçilər nümayəndələri ilə bərabər işbu məsələni həll edərək Vükəla Şurasına təqdim etmək tapşırılsın.

NƏZARƏTLƏRDƏ [NAZİRLİKLƏRDƏ]

- Məsai Nəzarəti [Əmək Nazirliyi] Gən-cə Müəllimlər Təşkilatı müvəkkili Cavad bəy Rəfibəyovun müəllimlərə əlavə ma-aş vermək haqqındakı teleqramını gön-dərərək rica etmişdir ki, müəllimlərin tək-lifi qəbul edilsin. Zira müəllimlərin əhvalı maddi cəhətdən fəna bir haldadır.

- Məsai Nəzarəti vaxtilə Ticarət və Sə-naye Nəzarəti indində [nəzdində] Şəmsi Əsədullayevin 170-ci nömrəli mədənin-dən 18 nəfər qovulmuş fəhlənin yenidən xidmətə qəbulu haqqında təşəbbüsdə bulunmuşdu. Ticarət və Sənaye Nəzarəti məlum edir ki, fəhlələr fabriçni müfəttiş-lik iqdamatı [təşəbbüsləri] sayəsində xid-mətə qəbul edilmişlər.

- Ticarət və Sənaye Nəzarəti Məsai Nəzarətinə məlum etmişdir ki, Kaspı ma-kina zavodu fəhlələrinin təşəbbüsü Mə-sai naziri həzrətlərinin təklifinə görə rədd edilmişdir.

- Maliyyə Nəzarətinin Xəzinə şöbəsi Nəzarətlərə [Nazirliklərə] müraciətən mə-lum etmişdir ki, Azərbaycan qanunu mövcubincə [qanununa əsasən], Rəisi-vü-kəla [Baş nazir] və başqa nəzarətlərin mə-vacibləri və nümayəndəlik haqları artırıl-mışdır. Binaənileyh [ona görə], birdəfəlik olmaq üçün Xəzinə şöbəsi rica etmişdir ki, Nəzarətlərə lazım olacaq istiqrazın və əlavənin nə vaxtdan veriləcəyi haqqında şöbəyə məlumat verilsin.

- Məsai Nəzarəti Baş Fabrika müfət-

tiş[in]ə müraciətlə məlum etmişdir ki, Müştərək İşçilər İttifaqı və Çornı-qorod xəstəxanası ümumi iclas əzası [üzvləri] Nəzarətin dekretinə görə xüsusi müşa-virədən izinsiz xidmətdən kənar edilə bilməzlər. Binaənileyh, onların işdən kə-nar edilmələrinin önü alınmaqla bəra-bər, Neftçilər İttifaqına bu barədə məlu-mat verilməlidir.

- “Müsavat” firqəsinin məktubuna cavabən, Məsai Nəzarəti xəbər vermişdir ki, yeni müştərək müqavilənamə hələlik təsdiq edilmədiyindən, xidmətçilərlə mü-əssisədarlar miyanında [arasında] münasibət məsələsini sabiq İcraiyyə Komitəsi tərəfindən 1917-ci sənəsinin 2 oktya-brında verilmiş müştərək müqavilənamə üzrə həll etməlidir.

- Ümuri-Xeyriyyə və Nafiə Nəzarəti [Sosial Təminat Nazirliyi] Ticarət və Sənaye Nəzarəti ilə etilafa [razılığa] gəlmişdir ki, Bakıdakı 9-cu dairə ev komitəsi təşkilatı-na 5 pud qara və ağ rəng sap buraxılsın. Sap işsizlər üçün o dairədə güşad edil-çək [açılacaq] culfə [toxuma] işlərinə lazım olacaqdır.

- Ümuri-Xeyriyyə və Nafiə Nəzarəti putu 23 manatdan 3 min put arpa unu almışdır. Un Qlaz-Kretinqen dəyirmanın-da təhvil verilməlidir.

- Qarabağ nahiyyə müfəttişi Əlibəyov Məsai Nəzarətinə teleqrafən məlum et-mişdir ki, Məclisi-Məbusanın qanun la-yihəsi mövcubincə, Kür çayı sədləri təmi-ratna qaçqınları cəlb etməlidir. Binaəni-leyh [ona görə], həman fəhlə qaçqınları

Kür çayının hangi tərəfinə göndərilməsi isticvabən [soruşularaq] xəbər verilməyi ri-ca etmişdir.

- Ümuri-Xeyriyyə və Nafiə Nəzarəti Qarabağ qaçqınlarının ehtiyacından ötrü Ağdama 170 pud sabun göndərmişdir.

Ermənistandakı müsəlmanların əh-valına dair

Ümuri-Xeyriyyə və Nafiə Nəzarətin-dən alınan mövsuq [mötəbər] məlumata nəzərən, Ermənistan Hökuməti müsəl-manlara heç müavinətdə bulunmayıb. Oradakı bir çox darüleytamlar [yetimxa-nalar], iaşə məntəqələri, xəstəxanalar fə-qət [sadəcə] ermənilərin ehtiyacatını rəf edir [ehtiyaclarını aradan qaldırır]. Minlərlə evsiz qalmış müsəlmanların əhvalına heç yanan yox. Ancaq bir İrəvan şəhərinin özündə 2300 nəfərlik müsəlman qaçqın-ları üçün iaşə məntəqəsi güşad edilmiş-dir [açılmışdır]. İşbu məntəqələrdə də mü-səlmanlara darı şorbasından əlavə heç şey verilməyir. Erməni qaçqınları öz köy-lərinə köçürülür, onlar üçün iaşə mən-təqələri güşad edilir, məccani [pulsuz] ye-mək verilir. Müsəlmanlar isə acından qı-rıldığı kimi, bir çoxlarına öz köylərinə köçməyə belə icazə verilməyir. Hər hal-da, Ermənistandakı müsəlmanların əh-valı qayət ciddi və dəhşətli bir hal kəsb etmişdir [hal almışdır].

FELYETON AQLIQLA TƏDAVİ

İşbu sərlövhə ilə “Nov” namında gənc Moskva qəzetəsi vaxtilə bir fəqərə [əh-

valat] dərc etmişdi. Məzkur [adı çəkilən] qəzetə Arnold Eretin almanca “Kranke Menschen” [“Xəstə insanlar”] namında intişar etmiş [nəşr olunmuş] kitabında mündəric üsulun elmi və fənni təcrübələrlə nasıl bir həqiqət olduğunu və fənn aləmində dəxi bir yenilik peyda etdiyini ziyadəsilə şərh və izah edir.

“İnsanlar neçin xəstə düşürlər, ixtiyarlaşırırlar [qocalırırlar], dəriləri qırıxır, tük-ləri bəyazlaşır, nəhayət ölürlər” deyə məqalə sahibi bir sualda bulunur.

Professor Meçnikov bütün bunca məraz və illətlərin müsəbbibi [səbəbkarı] yalnız cihazi-həzmiyyə [həzm aparatı] olduğunu göstərir. Arnold Eret dəxi bu əqidədədir. O, professor Meçnikovun əqidəsini təfsil edərək deyir:

Bütün mərazlər insanın xaricində deyil, daxilində hüsula gəlir. Xaricdən vücud da fəqət mikroblar daxil ola bilər. O düxuldan müqəddəm [qabaq] insanın daxilində onlar üçün bir mövqe hazırlanmış olsaydı, onlar bir şey etməyə iqtidar bulammadan dolayı kəndiləri böylə məhv olardı. Vücudda hazırlanan böylə mövqe get-gedə mikrobların çoxalmasına və insanı məhv etməsinə bir xadim olur.

İşbu əsası cihazi-həzmiyyə deyil, bəlkə insan – kəndi fəlakətlərinin səmimi arxadaşı və kəndi-kəndisinə birinci düşmən məhsus olan [hesab olunan] insan qurur. İnsan kəndi “məişətindən istifadə etmək” istər kimi, bütün həyatında növbənöv məşrubat [içkilər] ilə – sabah çayla, nahardan sonrakı qəhvə ilə, döymə ət və qeyri təamlar ilə bədəninə zəhərləyir.

Çaydan tein, qəhvədən kofein, ətdən isə toksin namında zəhərlər hasil olur.

Bunlar hər maddədə mikroblar yarat-

mağa bir mərkəz təşkil edib sonradan bədənin hər bir tərəfinə kəndi acentələrini göndərir. Cihazı-mədə insana xidmət etmək əvəzində onun birinci müxribi [təxribkarı] və intiqamçısı olur. Qeyri-mər'i [gözlənilməyən, hesabda olmayan] təxribçi ordu insandan istemal [istifadə] etdiyi məşrubatın və yediyi ətin – öküz, dana, və qoyunların intiqamını alır.

Professor Meçnikov cihazı-mədəyə dair qayət şədiddimiz [kəskin] bir fikir yedir:

Cihazı-həzmiyyə təşkilatı dəxi insana zərərdən ari deyildir. Onda bir çox lüzumsuz və artıq əza [orqanlar] bulunur. Onlar yalnız zəhərləri toplayaraq onlardan qatı maddələr hasil etməyə xidmət edib insan ömrünü biçirlər. Böylə illətlərə bir nəhayət vermək üçün cihazı-mədədə ən lüzumlu baş əzaları saxlayıb da lüzumsuz əzaları kəsməli, ümumən cihazı-mədəni sadələşdirməli derkən, – durunuz! – deyə Eret onu saxlayır. – Ancaq burayadək sizin məşvərinizi dinləmək istədim. Daha kafi!

Ümumən heç bir artıq əza insan bədəninə yaranmamış, hətta artıq zənn olunan əzanın hər böyük bir hikməti vardır. Fəqət biz onları anlamayırıq. Xilqəti-ələm emalatxanasından, xaliqin qədir əlindən həpsi mükəmməl çıxmış, vücudi-bəşərin təkmil edilməsində [kəmiləşdirilməsində] böyük ciddiyyətlər göstərilmişdir. Lakin kəndi vücudunu ruhən və cismən təxrib etmədə insan hər şeydən artıq ciddiyyət göstərir. Buna da əvvəlcə mədəni qurban verir. Onları kəsmək, islah etmək heç də lazım deyil. Bəlkə onları daha təkmil etmək üçün çalışmalı. Fəlakət qeyri-təbii və artıq yemədən sa-

dir olur [əmələ gəlir]. Hər təam maddədə bir taqım əczalar [kimyəvi maddələr] və lüablı [selikli] maddələr buraxır.

İşbu lüablı maddələr bütün mərazlərə birinci səbəbdir. O, dövrani-dəm [qan dövrani] damarlarının yolunu tutur. İnsan hər bir mərazdən məsun [uzaq, toxunulmaz] olmaq üçün birinci islahatı maddədən deyil, yalnız təamdan başlamalıdır.

Əvət, kəndi üsulunu ciddi ağıl üzrə və ən ümdəsi kəndi təcrübəsi ilə şərh və təfsir edir. Kəndi dəxi ölümçül surətdə xəstələnib ancaq oruc saxlamaq və pərhiz etməklə nicat bulmuşdur.

Bütün bəşəriyyətə kəndi təcrübəsini göstərib, xüsusən Almaniyada onun fikri geniş bir mövqe tutaraq, şimdi minlərcə xəlayiq ağır mərazlərdən nicat bulduqlarına məbni [görə], ona təşəkkürlər edirlər.

İştə, onun təcrübəsini izah edəlim.

Ətdən bilmərrə imtina etməli, fəqət bunu da ağıl üzrə etməli. Bir çox ət istemal etməyənlər (Вегетарианцы) vardır ki, ət yeməmək onlara heç bir mənfəət yetirməmiş, onlar nasıl əvvəldə məriz [xəstə] idilər, öylə qalmışlar.

Neyçün?

Zira onlar ətdən imtina edib, ətdən ziyadə lüab hasil edən məkulatdan [qidalardan] yeməyə başlamışlar. Aş, süd, penir, yumurta, yağ – bunlar hər lüab hasil edən şeylərdir. Ətdən imtina edərək, səhhət üçün birinci vəsilə [vasitə] meyvəcat və orucdur.

Arnold Eret 14 aydan 124 gün oruc saxlamış. Bunlardan 49 gününü arası kəsilməksizinin oruc tutmuş. Oruc saxlamağa onu qaracıyərinin mühlük [öldürücü, təhlükəli] bir mərazə mübtəla olub və

doktorlar tərəfindən əlacpəzir olmaması təsdiq edilməsi və tez zamanda ölümlə belə onu təhdid etməsi məcbur etmişdir. Bütün tibbi müalicə və doktorlardan imtina edərək kəndi “təbii üsulla müalicə” sını tətbiq etməyə başlamışdır.

İşbu üsul ziyadəsilə mədəni təbiiləşdirməyə və sadələşdirməyə alışdırır. Eret dəxi mədəni sadələşdirmək üçün bir qaç müddət ətdən imtina edərək mədəsini tərtibə saldı. Fəqət yenə kəmilən səhhət bulamırdı. Nəhayət, kəndi üsulu ilə oruc tutmağa başladı.

Kəndi təcrübəsilə oruc saxlamaq və meyvənin təsiratını görüb etimad hasil etdikdən sonra kəndi təcrübəsini ümuməlam edərək [bildirərək] onu fənniləşdirdi [elmləşdirdi].

Eret üsulu əslən nədən ibarətdir?

Xəstəlik maddədə təamda əmələ gələn lüablı maddələrin təsirindən, qan damarlarının hücrələri qapanmadan hasil olur. Buna da birinci əlac cövlani-dəmi [qan dövrani] qüvvətləndirərək onun dövrani saxlayacaq hər bir mümaniəti [manəni] rədd etmək üçün əvvəlcə maddədə olan lüabları təmizləməlidir. Buna da ancaq ciddi və uzun oruc tutmaq, qəliz maddələr hasil edən təamlardan ictinab edib [saqınıb, çəkinib] də, fəqət meyvəcat yeməklə çarə etmək olar. Bu növlə Eret, birinci dəfə 32, ikinci dəfə 49 gün olaraq oruc saxlayıb kəndi-kəndisini müalicə etməyə müqtədir olmuşdur.

Oruc tutmadan iki-üç gün əvvəl mədəni lüablı təamlardan alıb, lüabsız təamlara alışdırmaq üçün ancaq meyvə ilə, əksərən alma ilə keçmiş, oruc olduğu zaman lumu cövhəri ilə məxlut [qarışdırılmış] su içirmiş.

Orucdan fariğ [azad] olduqdan sonra yenə meyvə yeməyə başlayıb, bir daha onu tərək etmədi. Bu növlə Eret, qaracı-yərini qaplamış mühlik azardan nicat buldu. Onun müqəllidləri [təqlidçiləri, ardicilları] dəxi bütün alman doktor və professorlarının əlacları olmamasını təsdiq edən bir çox mərəzlərin bu qayda ilə əlac-pəzir olduğunu görmüşlər.

Eretin bu barədə aldığı və kitabçasının nəhayətində dərc edilmiş təşəkkürnamələrin məzmunu olduqca maraqlıdır.

Bəzisi, məsələn “əzayi-hissiyə”sinin [duyğu orqanlarının] payidar olmasına, bəzisi bir taqım daxili və xarici illətlərdən nicat bulduğuna dair təşəkkürnamələr göndərmişlər.

Münhen Kral Teatrosunun opera aktyoru Henrix Gifte mühlik bir mərəzdən bilmərrə nicat bulmasından maəda [əlavə], bir də oruc tutmadan və meyvə pərhizindən onun olduqca gözəl, bu vaxtaca can onda görülməyən parlaq sövtü [səsi] hasil olduğunu söyləyir. Sövtün gözəlləşməsində Eret bütün müqəllidlərini ancaq oruc və meyvə pərhizi səbəb olduğuna inandırmışdır. Meyvə yeməkdən vücudda olan bütün lüablı maddələr bövl [sidik] ilə, yaxud buxar olmaqla xaric olub sövt əzaları dəxi lüablardan təmizləndikdə, olduqca gözəl sövt əmələ gəlir, nasıl telin gözəl sövt verməsi tozunun alınmasından asılıdır!

Bütün vücudu lüablı maddələrdən təmizləmək üçün birinci əlac oruc və meyvə olduğunu Eret kəndisində olan əlamətlərlə təsdiq edir. Şimdi onun bir dənə olsun cib dəsmalı (burun silməyə) bulunmaz. Zira ki, ona o bilmərrə lazım deyil!

Həpsindən maraqlısı, bir nəfər Mariya Rodiges ismində Müqəddəs Georgien şəhərində sükunət edən [yaşayan] lokantaçı [yeməxanaçı] qarısının yazdığı təşəkkürnamədir.

Növbənöv illətlərdən məzkurənin [adı çəkilən qadının] nəhayət iki gözləri də kor olmuşdu. Akademiya doktorları belə ona əlac etməyə müqtədir olammamışlardı. Nəhayət, Eret üsulu ilə müalicəyə başlayınca, bütün kəndisində olan illətlərdən tam nicat bulub və bütün şək və şübhədən ari olmaq üçün yerli Bələdiyyə rəisi məzkur [deyilən] təşəkkürnaməni kəndi möhür və imzası ilə təsdiq etmişdir. Bələdiyyə rəisi həqiqətən şayani-təqdir [təqdirəlayiq] bir iş görmüşdür. Zira ki, bir çox kimsələr rəsmi fənni-tibbi nümayəndələri böylə həqiqəti və təcrübəli ixtiraatı görəkən inanmayıb, hətta böylələrini “şarlatan” deyər təsmiyə edirlər [adlandırılırlar]. Buna əlbəttə o zəvat [şəxslər] inanzmazlar ki, bir vaxt onlar insanın hava üzündə uçmasına, Berlində əyləşərkən simlər vasitəsilə Parislə müsahibə etməsinə inanmayırlardı.

Məmafih [bununla belə], Eret üsulu 2x2=4 kimi aydın və sadədir.

Ciddi oruc mədəni lüabdən təmizləyir. Meyvə isə tamamilə həzm olunduğu üçün cövləni-dəmə maneələr təşkil etməyir. İşbu təcrübənin bəzi nəticələrini göstərəlim.

Eret, kəndi əlini kəsir, fəqət yarasından bir damla qan çıxır. O saat qurudub cərihənin [yaranın] ağzını yenidən qapayır.

Eret vəba olan yerlərdə istədiyi qədər su içir, qarpız yeyir, yenə vəba ona sirayət etməyir [yoluxmur]. Bataqlıq titrət-

məsi (malyariya) çox olan Cənubi İtaliyada məzkur mərəz ona sirayət etməmək üçün bir çarəyə təvəssül etməksizin [müraçiat etmədən, əl atmadan] o daima sağlam idi.

Afrika müstəmləkələrinə göndəriləcək əsgərlərə onların məntəqeyi-harrə [isti ölkə] titrətmə və qızdırmasından məsun bulunmaları [qorunmaları] üçün kəndi üsulunun eyi nəticələr verəcəyinə mötəməd [əmin] olduğundan və işbu üsulu orada tətbiq etmək istədiyindən, Almaniya Hərbiyyə nazirinə yenə də kəndisini Afrikaya göndəriləcək əsgərlərlə göndərməsini təklif etmişdi.

Yuxarıda zikr olunduğu kimi, Eret əqidəsincə bütün mərəzlər yalnız yeyinti şeylərdən törəyən maddələr mədədə qalıb lüablı maddələrə mübəddəl olduğundan [çevrildikdən] sonra bütün bədəne sirayət etdiyindən nəşət edir [əmələ gəlir].

Oruc tutmaqla məzkur maddələr zail olub [yox olub], meyvə pərhizi isə onu bir daha təcdid olmaya [yenilənməyə] mane olur.

İxtiyarlaşmaq məcrayi-dəmin [qan axışının] lüablı maddələrlə tutulmasından nəşət edir. Böylə məzkur məcralar miyanında [arasında] əşya mübadilatı get-gədə azalıb, sonra bilmərrə münqəte olduğundan [kəsildiyindən] və “ölüm gəldi” denir. Eret üsulu isə məcrayi-dəmi təmizləyib insanı tez fəvt olmadan [ölməkdən] mühafizə etdiyi kimi, salxürdə [yaşlı] insanları dəxi əvvəlki halına gətirir. Onların bəyazlaşmış tükələrinə Eretdə olduğu kimi yenə əvvəlki boyasını verir.

Bunda bəzi bədiələr [nadir görülən hadisələr] dəxi olmuşdur. Eylenburqun al-

manca “Fənni-tibbi”sində (cild 3, s. 363) nitəkim denir:

“Tövlid etməkdən nəşət edən [doğmaqdan irəli gələn] qızmadan sonra sarı saçlı bir qadının saçları tökülür. Fəqət oruc tutduqdan sonra onun siyah saçları göyərir. Hakəza [eləcə də], bir başqa siyah saçlı qadının saçları töküldükdən sonra əvəzinə sarı saç göyərir. 66 sinli [yaşlı] bir ixtiyarın ölümünə yaxın vaxtlarda bəyaz tükələri büsbütün siyahlaşmış.”

Eret və onun müqəllidləri oruc tutmağa başladığında, ikinci gün kəndilərində böyük aclıq hiss etdilər. Fəqət sonradan buna da adət etdilər. Buna da zeyldəki [aşağıdakı] səbəbləri göstərir.

Vücuti-bəşər növbənöv təbəqələrdən mütəşəkkil olub bəzi yerlərdə, xüsusi mövqiflərdə [depolarada] “qara gün üçün” böyük tadarükat bulunur və işbu mövqiflər bəklədikləri (orucun 2-ci günü) təamı xaricdən alammadıqlarından, insanda aclıq hissini oyadırlar. Sonradan qəti rəddi-cavab aldıqlarından, kəndi mövqiflərini açmağa məcbur olub oradakı ehtiyatdan vücudu doyduurlar.

Bir çox ət-sərxoşları Eret tabeyi [ardıcılı] olunca, alkollu məşrubat istemal etmədən [alkoqollu içkilər istifadəsindən] imtina etdilər. Neyçün?

Onlar ət – toksin zəhəri ilə ağılandıqlarından, əvvəldə məlumatsız olaraq zəhərin ziddinə alkol istemal etməyə almışlardı. Oruc və meyvə pərhizi onlarda caygır olan [özünə yer tapan] hər növ zəhəri rədd etdikdə, alkol istemalı dəxi artıq göründü.

İştə, Eretin bütün nəzəriyyə və izahatı. İnsan az yedikcə o qədər sağlam, uzunömürlü, kəskin ağıllı olduğu kimi bir

taqım heyrətəfza [çox heyrətləndirən] həqiqətləri Eret təcürbələrini dəxi göstərir.

Bunun üçün fəqərə ailələrdə uzunömürlü ixtiyarlar zəngin ailələrdən artıq mütəsədif olur [rastlanır]. Böyük müxtərə [ixtiraçı] və filosoflar əksər övqat [çox vaxt] fəqir əhali miyanından [arasından] çıxdığı dəxi görünür. Bunlar həp fəqir əhali miyanında ət və qeyri müzirr təamlardan [digər zərərli qidalardan] lazımlı pərhiz bərpərar olduğundan nəşət edir [irəli gəlir].

Oruc böyük işdir!

Peyğəmbərlər, din baniləri və qeyri böyük aqillər həp onu təbliğ etmişlər. Oruc insanı aləmi-zahiratdan [zahiriliklər aləmindən, xarici aləmdən] alıb aləmi-batınata [daxili aləmə] sövq edərək ruhi-bəşərdə dərin ilhamat ayıltma[q]dan məəda [ələvə], xilqətən təbiəti-vücudu islah edir.

Eret üsulunun nə qədər mühəqqəq [həqiqət, təsdiq edilmiş] olduğunu zeylədəki [aşağıdakı] hallar dəxi göstərir. Ənbiya və övliya [nəbilərin və vəlilərin; peyğəmbərlərin və Allah dostlarının] məqbərə yaxud surətləri qarşısında duadan sonra bir taqım möcüzələr əksər övqat uzaq yerlərdən ziyarətə gəlmiş zəvvarlara nüməyan olur [görünür]. Onlar uzun məsafələr teyy etdikləri [qət etdikləri] əsnada lazımi qəddər yeməyib, vücudlarındakı artıq əczələri [maddələri] həzm etdiklərindən naşi [ötrü], vücudun ruhani hissələri qüvvətlənib, mənəviyyəyə bir yol açır.

Eret şimdiki halda möcüzələrin böylə az olduğuna şimdiki insanların süst-eti-qad [etiqadda zəif; etiqadsız] olduqlarını göstərir. Zira ki, onların ənbiya və övliya-ya öylə mətin və mükəmməl bir etiqadları bulunmayı ki, onların yolunda kən-

dilərini oruc tutmaq və qeyri bunun kimi rahibyanə bir vəziyyətlə dürlü-dürlü müşkülətə sövq etsinlər.

Məhəmməd Muradzadə

MİLLİLƏŞDİRMƏK MƏSƏLƏSİ

II

Doğru türkcə nasıl öyrədilməlidir?

Doğru türkcəni əvvəla bu lisanda bəhrəsi olmayan müəllimlərə öyrətmək lazımdır. Bu isə yalnız yay zamanında kurslar açmaqla deyil, bütün sənə onları məşğul etməklə mümkündür.

Azərbaycanda doğru türkcəni öyrətməyə məcbur müəllimlər bu lisandakı vüqufları etibarlı ilə iki, yaxud üç sinifə ayrılır:

- 1) Pək az Azərbaycan dili bilənlər;
- 2) Azərbaycan dilini orta dərəcədə bilənlər;
- 3) Azərbaycan dili ilə bərabər, Osmanlı dilini də bir az bilənlər.

Pək az Azərbaycan dilini bilənlərin qışda atıdəki [aşağıdakı] kitablardan hazırlanıb yayda 2-3 ay eyi türkcə bilən müəllimlərlə kurslarda müzakirə edərək imtahan vermələri məcburi olmalıdır. Müzakirə deyirəm, çünki müəllimlər bu kitablara qışda az-çox oxumuş olacağından, anlayamadığı nöqtələri öyrənəcəklər və qaydaları kitab xaricində veriləcək misallara tətbiq edəcəkdir:

- 1) Sərf və nəhvədən [qrammatikadan] Köprülüzadə və Süleyman Saib bəylərin “Türk dili” başlanğıc və ikinci kitablara.
- 2) Məhəmməd Asımın “Təhrir dərsləri”

[yazı dərsləri] nasıl öyrədilir?” əsəri.

3) Türk ədəbiyyatına aşinalıq üçün atıdəki [aşağıdakı] əsərlərin oxunaraq xülasələrinin və mühakimələrinin yazılması:

- “Sünbülə” (Müəllim Naci)
- “Əlvahi-məsumanə” [Məsum lövhələr] (Məhəmməd Cəlal)
- “Bir qadının həyatı” (Məhəmməd Cəlal)
- “Mütəlləqə” [Boşanılmış qadın] (Hüseyn Rəhmi)
- “Türkün kitabı” (Aka Gündüz)
- “Aydəmir” (Müfidə Fərid)
- “İki sənə məktəb tətili” (Jül Vern - Əhməd Ehsan)
- “Cövvi-havada [hava boşluğunda] səyahət” (Jül Vern - Əhməd Ehsan)
- “Türk sazı” (Məhəmməd Əmin [Yurdəqul])

Azərbaycan dilini orta dərəcədə bilənlərin yuxarıda göstərilmiş şərait daxilində atıdəki kitablara oxumaları lazımdır:

- 1) “Türk dili” – üçüncü və dördüncü qisimlər;
- 2) “Əzbər və inşad dərsləri” (Hüseyn Raqib).

- 3) Türk ədəbiyyatından işbu əsərlər:
  - “Təsədüf” (Hüseyn Rəhmi)
  - “İffət” (kəza) [həmçinin]
  - “Çoban qızı” (Vəcihi)
  - “Sərgüzəşt” (Sami Paşazadə Səzai)
  - “Araba sevdası” (Rəcaizadə Əkrəm)
  - “Yeni Turan” (Xalidə Ədib)
  - “Hekayələr” (Ömər Seyfəddin)
  - “Qızıl Alma” (Ziya Gökalp)
  - “Türk qəlbi” (Aka Gündüz)
  - “Həyatı-həqiqiyyə səhnələri” (Hüseyn Cahid)
  - “Kapitan Qrantın çocuqları” (Jül Vern)
  - “Gizli ada” (Jül Vern)

Üçüncü sinifə ayrılmış müəllimlərin oxuyacaqları əsərlər:

- 1) “Türk dili” – 5-ci qisim və Əhməd Cavad [Əmrə]nin müfəssəl sərf və nəhvi;
  - 2) “Ədəbiyyat dərsləri” (Mühiddin); “Tarixi-ədəbiyyati-Osmaniyyə” (Şəhabəddin Süleyman)
  - 3) Türk ədəbiyyatında[n]:
    - “Mai [mavi] və siyah” (Xalid Ziya)
    - “Xarab məbədlər” (Xalidə Ədib)
    - “Eylül” (Məhəmməd Rauf)
    - “Xaristan və Gülüstan” (Əhməd Hikmət [Müftüoğlu])
    - “Xəyal içində” (Hüseyn Cahid)
    - “İstanbulun iç üzü (Rəfiq Xalid [Karay])
    - “Tariq ibni-Ziyad” (Əbdülhaq Hamid)
    - “Həcc məktubları (Cənab Şəhabəddin)
    - “Rübabi-şikəstə” (Tofiq Fikrət)
    - “Eşqi-məmnun” [Yasaq eşq] (Xalid Ziya)
- Jül Vernin fənni romanları oxuyanları türkcədə kullanılan fənni istilahlarla [elmi-texniki terminlərlə] insanı sıxmadan aşına edir.

* * *

Edadilərin və ali-ibtidai məktəblərin milliləşmiş siniflərində oxuyan türk çocuqlarını türkcəni öyrənməyə – həm də bilamərhəmət [rəhm etmədən, məcburi surətdə] – məcbur etmək əsaslı çarələrdən birisidir. Latıncadan, ruscadan və sairədən iki almamaq üçün türk şagirdlərimiz müəllimlərə ovuc dolusu pul verirlər. Türkcəyə gəlincə, ən əhəmiyyətsiz bir dərslər halında tələqqi edirlər. Edadilərdəki türkcə müəllimləri türkcəyə layiq dərəcədə əhəmiyyət verməyən mütəəllimlərə [şagirdlərə] nömrə verməkdə pək xəsis olmalıdır. Müəllimlər üçün

göstərdiyim kitablar edadi mütəəllimləri üçün də işə yararlar.

Bunlardan başqa, milliləşmiş dairələrə türkçə kitabətə [yazmağa] haqqı ilə vaqif müsəvvidlər [qaralama yazan katiblər], hüsn-xəttə malik mübəyyizlər [qaralamanın üzünü köçürüb təmizə çəkən katiblər] təyin etmək və rəsmi təzkirələrdə “bədəzin” (bundan sonra) kimi çirkin və eyib xətalara meydan verməmək pək lazımdır. Bu müsəvvid və mübəyyizlərin yazacaqları təzkirələr gərək əhali nəzdində və gərək dəvairdə [dairələrdə] türkçəyə məhəbbət oyandırar. Makinada yazılmış açıq sərf və nəhvə müvafiq təmiz bir rusca elanın yanında guya tərcüməsi olaraq yazılan qarğacıq xətlə və nə demək istədiyi anlaşılmaz və cümlələri Çin üsuli-kitabətində [Çin yazısı tərzində] tərtib edilmiş bir türkçə elan insanda təbii bir nifrət oyandırır. Gözəllik və eyilik hər şeydə olduğu kimi milli dillərdə də şövq və məhəbbət əmələ gətirər.

Türkcənin sevdirməsi və təmim edilməsi [yayılması] üçün istifadə ediləcək çarələrdən birisi də türkçə “Azərbaycan”ın düzgün və açıq bir tərzdə nəşr edilməsinə mütəəssibənə [təəssübkeşliklə] çalışmaqdır. Zətən qurulmuş makina lisan nöqtəyi-nəzərindən pək fəna işləyir.

Bəzən öylə tərcümələr olur ki, həqiqi mənasını anlamaq üçün ruscasına müraciətə məcbur oluram. Sırf lisan xətalərini təshihə məmur bir və ya iki eyi türkçə bilən bu qəzetənin düzgün və xətasız, eyni zamanda vazeh [aydın, anlaşılan] bir halda çıxmasını təmin edər və bunun üçün də böyük fədakarlığa ehtiyac yoxdur.

Yollar açılıb, münasibati-təbiiyyə baş-

ladıqdan sonra sadə şivə öyrənmək və İstanbul türkcəsi ilə yaxından aşına olmaq üçün milli müəllimləri yay tətili zamanında Türkiyəyə göndərmək əsaslı çarələrdən birisi hesab edilə bilər.

Tofiq Nurəddin Ağayev

ERMƏNİ MƏTBUATI

Sərhəd məsələsinə təxsis etdiyi “Düz lüyün zərəri” sərlövəsi ilə mündəric [dərəcə olunmuş] uzun bir məqaləsində “Aref” tatar müsəvətçilərin və gürcü ictimaiyyəni-amiyyəuğun [sosial-demokratların] ittihadı-islamçı [islam birliyi tərəfdarı] və imperialist olmaqlarından, ermənilərin isə sülhpərvər və güzəştə mail olmaqlarından bir qədər söylədikdən sonra deyir ki, ermənilər öz tələbatını və proqramlarını azad müqəddərat əsası ilə mərbut edib [bağlayıb], hər yerin əhalisinin əksəriyyət təşkil edən tayfanın rəyini nəzərdə tutaraq kəndi məmləkətləri dairəsinə daxil etmişdi. Yalnız Tiflis və Tiflis uyezdidin [qəzasının] bir hissəsinin əksər əhalisi erməni olmağına baxmayaraq, Gürcüstana güzəşt etdik. Amma qonşularımız heç bir əsas və mülahizə etməyib bizdən bəzi nöqtələri tələb etməkdə davam edirlər. Məhz ondan ötrü ki, həman yerlərin onlara əhəmiyyəti çoxdur. O cəhətə biz də tərəfi-müqabilin qabağına kəndiləri tutduqları əsaslarla çıxmalıyıq.

Gürcüstan ziraət yerlərinə ehtiyacı olmağa görə, gürcüdə deməli ki, xali [gürcülərin demək olar ki, yaşamadığı] Axalkələki və Tiflisin müdafiəsi nöqtəyi-nəzəri ilə Borçalı qəzasının şimali hissəsini silah

gücü və dava vasitəsilə almaq istəyir. Onun müqabilində biz gərək deyək ki, Gürcüstanın bəzi nöqtələri Ermənistan üçün və əsgəri əhəmiyyətləri olduqlarından gərək Ermənistanın olsunlar.

Ermənistanın Qarabağını gərəkdir Azərbaycana verək. Çünki o yerlərdə olan yaylaqlar aranzəmində yaşayan tatarlar üçün lazımdır. Ondan ötrü ki, aran və yaylaq hər biri [ayrı] hökumətə tabe olarsa, köç məsələsi mümaniətə [çətinliyə] düşər olar.

Ona cavab olaraq biz gərək deyək ki, aranzəmin Qarabağı biz Azərbaycan hesab edirik. Ondan ötrü ki, o yerlərin əhalisinin əksəriyyətini təşkil edən tatarlar Ermənistan Hökumətinə tabe olmaq istəməzlər. Amma indi ki, Azərbaycan Hökuməti dağbasar Qarabağı, əksər erməni olan əhalinin rəyini nəzərə almayaraq özünə tabe etmək istəyir, onda bizə də izin verilsin aranzəmin Qarabağı Ermənistanə tabe edək, tainki köç məsələsi müşkülata uğramasın. Həm də Ermənistanın da bir aranbasarı olsun, çünki öylə yerə Ermənistanın ehtiyacı çoxdur. Halbuki Azərbaycan münbit və varlı yerdir. Ermənistan isə quru təpələrdə və qayalarda olduğundan hər şeydən korluq çəkir. Bunu da unutmamalı ki, Qarabağın əsgəri əhəmiyyəti çoxdur. Oranı Azərbaycana vermək Ermənistanın şimal-şərq qapı və darvazalarını hər cür təsadüfi hadisələrə açıq qoymaq mənziləsidir [yerindədir].

Bunların cümləsini nəzərə alıb biz də təyini-müqəddərat haqqı və bu kimi sair əsasları bilmərrə kənara atıb, pişəzvəqt [vaxtıdan öncə] başımıza çarə aramalıyıq. İştə “Aref”lilərin fikri.

MÜTƏƏLLİMLƏR QURULTAYI

İyulun 1-i bazar günü, saat 5 radələrində, İkinci Realnı məktəbi salonunda Azərbaycan-türk mütəəllimlərinin [tələbələrinin] birinci qurultayı güşad edildi [açıldı]. Qurultay Bakıdakı Qafqaziya Mü-təəllimlərinin Mərkəzi Komitəsi təşəbbüsə ilə dəvət edilmişdir. Mütəəllimlərin birinci qurultayı, nə qədər təntənəli, nə qədər gurultulu idisə, ikinci o qədər zəifdir. Zira siyasi əhvaldan, yolların qorxulu olduğundan məhəllərdən [yerlərdən] nümayəndə az gəlmişdir.

Qurultayı Mərkəzi Komitənin sədri Həmid Məhəmmədzadə cənabları gözəl bir nitqlə açaraq birinci qurultayı yadavərlik edir [yada salır], sonra Qafqaziyada müsəlman mütəəllimlərinin xüsusən Şimali Qafqaziyadakı əhvalı qeydlə, bir çox məhəllərdən nümayəndələrin gəlməsinə nə mane olduğunu göstərir. Nitqinin axırında qurultay üçün iki sədr, iki katib intixabını [seçilməsini] təklif edir.

Sədarətə Mirzəbala Məhəmmədzadə və Gəncə nümayəndəsi İbrahimzadə cənabları, katibliyə isə Süleyman Məlikzadə, Əbülfəzl Babazadə intixab edilirlər [seçilirlər].

Sədrilər İbrahimzadə və Mirzəbala Məhəmmədzadə birər nitq irad edərək [nitq söyləyərk], işbu qurultayın müvəfəqiyyətlə çalışacağına əmin olduqlarını söyləyirlər.

Bundan sonra Əli Yusif, Gəncə mütəəllimləri təşkilatı namından İbrahimzadə, türk-islam mühərririn [jurnalistlər, yazıçılar] namından Xəlil İbrahim, Şuşa nümayəndəsi Həmid Məhəmmədzadə, tələbələr namından Əbdülzadə, Türk Ədəmi-Mərkəziyyət “Müsəvat” firqəsi

namından Piri Mürsəlzadə və Bakıdakı Mərkəzi Komitə namından Əbdülvahab Məhəmmədzadə qurultayı təbrik edirlər.

Bədəhu [sonra] alınmış təbrik teleqramları oxunur. Sonra heyəti-rüesa [rəyasət heyəti] tərəfindən qurultayın həll edəcəyi məsail [məsələlər] elam edilir [bildirilir]:

- 1) Heyəti-rəyasət intixabı;
- 2) Təbriklər;
- 3) Əza [üzvlər] üçün maaş təyini;
- 4) Təftiş heyəti intixabı;
- 5) Məhəlli [yerli] təşkilatlar nümayəndələrinin məruzələri;
- 6) Əhvali-hazirə;
- 7) Məktəb məsələsi;
- 8) Məhəlli təşkilatlar üçün ümumi proqram tərtibi;
- 9) Mərkəzi Komitənin məruzəsi və gələcək fəaliyyəti.

Yoldaşlardan Əbdülvahab Məhəmmədzadə təklif edir ki, birinci olaraq qurultayda, Dağıstanı istila etməklə özümüzə yürüyəcək Denikin qaragüruhunun əleyhinə ciddi bir etiraz yazılaraq mətbuat vasitəsi ilə elam edilsin [bildirilsin].

Qurultayda təəssüf ediləcək bir cəhət varsa da, o da fəqət Azərbaycanın bir çox məhəllələrindən nümayəndələr cəlb edilməməsidir. Halbuki yollarımızın səlamətliyi və başqa vəsaitin [vasitələrin] fərəhəm [etibarlı] olmağı bunun vücudunu istərdi. Hər halda müəllim yoldaşlarımıza öz işlərində müvəffəq olmağı istirham edəriz.

Qafqazya Müsəlman Mütəəllimlərinin Qurultayı

- Protesto -

İyunun 1-də Qafqazya müsəlman mütəəllimlərinin ikinci qurultayının bi-

rinci iclasında isbatı-vücut [iştirak] edən nümayəndələr dünən Dağıstan Cümhuriyyətini məhv edən istibdad və irtica qüvvəsi bu gün müstəqil Azərbaycan Cümhuriyyətini təhdid altına aldığı müzakirə edərək irtica və istibdad qüvvələrinin bu hərəkətinə və Müttəfiq komandanlığının bu siyasətinə ciddi surətdə etiraz edir və gənc vətənimizin Parlaman və Hökumətindən ciddən tələb edir ki, Azərbaycana zidd və əks olan qüvvələrin qarşısına bütün azərbaycanlıların köksündən ibarət maneəni və səddi qoysun və istiqlalıyyətimizi müdafiə və mühafizə yolunda bütün təşəbbüsləri icra etsin. Bu yolda, Qafqazya türk və islam mütəəllimləri bütün gənc qüvvələrini hökuməti-cümhuriyyəməizə təqdim edirlər.

Heyəti-rəyasət

BAKI XƏBƏRLƏRİ

Müəllimə və müəllimlər iclası

Şəhərin 9-cu Türk məktəbində, 3 iyun saat 9 tamamdə Bakı müsəlman şəriət və əqaid [dini inanc] müəllim və müəllimələrinin iclası olmağını elam etməklə [bildirməklə], idarə hamı şəriət müəllim və müəllimələrinin təşrif gətirmələrini rica edir.

Məsaili-cariyyə [cari məsələlər]: Gələcək sənə üçün əqaid və şəriət dərslərinin proqrammasını hazır eyləmək.

İttifaq

Darülfünun Komisyonda

Darülfünun Komisyonunun yaxın iclaslarının birində təhti-qərara alınmışdır

ki, işbu sənə 1-ci gimnaziyada darülfünunun tibbi şöbəsinin 3-cü və 4-cü sinifləri yerləşdirilsin. 1-ci və 2-ci sinifləri isə tarix və ədəbiyyat şöbəsinin 1-ci və 2-ci şöbələri ilə bərabər Bakı Ticarət məktəbində yerləşdiriləcəkdir. Tibbi şöbələr üçün klinikalar 1-ci gimnaziya mülkündə açılacaqdır. Tibbi şöbənin kitabxanası olmadığından, Neftçilər İttifaqı xəstəxanaları və Bakı Mixayilovski xəstəxana kitabxanalarından istifadə ediləcəkdir.

İngilislərin getmələrinə dair

Ən mövsuq mənbədən [etibarlı mənbələrdən] aldığımız məlumata məbni [əsasən], ingilis ordusu iyunun 12-dək Bakı və başqa nöqtələrdən çıxıb getməlidirlər. Onların əvəzində italyanlar gələcəkdirlər. Böyləliklə, iyunun 11-dək italyanların vürudu [gəlişi] gözlənilir.

Tazəşəhərin təxliyəsi

Tazəşəhərdən gələnlərin dediklərinə görə, bolşeviklərin axırıncı müvəffəqiyyətinə dolaylı Tazəşəhərdəki İngiltərə və Könüllü ordu komandanlıqları oranı təxliyə etməkdədirlər.

Ənzəlidə yeni mübarizə

Ənzəlidən alınan məlumata görə, Kiçik xan dəstələri yenidən Gilan üzərinə böyük qüvvələrlə yürüməkdədirlər. Əhval qayət ciddidir.

Hacı-Tərxan haqqında

Ən mövsuq [etibarlı] mənbələrdən bizə xəbər verirlər ki, İngiltərə komandanlığı tərəfindən mayın 31-də, Hacı-Tərxan

[Həştərxan] Hökumətinə bir ultimatum göndərilib, tezliklə bütün hərbi gəmilərin təslimi tələb edilmişdir. Əks surətdə, Hacı-Tərxan Hökumətinə amansız bir surətdə hava müharibəsi elan ediləcəkdir. Rədd cavab alındıqda İngiltərə hava eskadrası şəhəri bombardıman edəcəkdir.

Gürcü qoşunları

Aldığımız məlumata görə, gecə mayın 31-də Biləcəri mövqifindən [stansiya-sından] keçərək Vladıqafqaz dəmiryoluna bir eşelon gürcü qoşunu getmişdir.

Yenidən müharibə başlanması ehtimalı

Məhəlli [yerli] siyasi dairələrdə alınan məlumata görə, Müttəfiqlərlə Türkiyə və Almaniya arasında yenidən müharibə başlanması gözlənilir. Müharibə başlanması səbəblərindən birisi Türkiyənin təcili və ciddi surətdə olaraq müsəlləh olması [silahlanması] və qoşununu tərxis etməməsidir. Neçə gün bundan əqdəm [qabaq] Ərzurum ətrafında bir qolordu [korpus] miqdarında türk qoşunları olduğu kəşf edilmişdir. Bundan əlavə, türklər qaçqınları bilmərrə buraxmayırlar. Kiçik Asiyanın başqa yerlərində külli miqdarda silah və qeyri hərbi ləvazimat anbarları mövcud olduğu haqqında məlumat alınmışdır. Buna görə də italyanlar gəldikcə, ingilis qoşunları Qafqaziyadan tamamilə çəkilib gedəcəklərdir.

Keşlə camaatının xahişi

Keşlə kəndi camaatı Bakı valisinə müraciətən məlum etmişdir ki, məzkur [ad çəkilən] kənd əhalisi bir tərəfdən erməni

Keşləsi, digər tərəfdən Çornı-qorod ilə sərhəd olub, keçən il Mart hadisəsi zamanında böyük fəlakətlər və müsibətlərə mütəhəmmil olmuşlardı [qatlaşmışdılar]. Bu il dəxi ümumi tətillərdə həm kənd və həm də Çornı-qorodda qarovul vəzifəsini ifa edib, mədənləri mühafizə etmişlərdir. Məzkur kəndin hökumətə bu vaxta qədər etmiş və bundan sonra edəcək olduğu xidmətlər nəzəri-etinaya alınaraq, əhaliyə 50 dənə tüfənglə 25000 dənə patron verilməsi rica və arzu olunur.

Dağıstan xadimlərinin bəyanatı

Bu günlər Bakıya varid olmuş [gəlmiş] Dağıstan camaat və millət xadimləri Azərbaycan Məclisi-Məbusanı heyətirəyasətinə Dağıstan hadisəti haqqında bəyanat vermişlərdir. Bəyanatdan anlaşıldığı vəch üzrə, axırkı qəmli hadisəyə hökumət başında oturan bir çox xain şəxslər, müstəbid generallar və afiserlər səbəb olmuşlardır. Bu xainlər ta əvvəldən Könüllü ordu ilə əlaqədar olub və gizli surətdə onun generalları ilə müzakirətdə bulunurlarmış.

Könüllü ordu nümayəndəsi Bakıda

Bu günlərdə Bakıya Könüllü ordu nümayəndəsi polkovnik Bubnov gəlmişdir. Mumailəy [adı çəkilən şəxs] Azərbaycan Hökumətinə məlum etmişdir ki, Könüllü ordu Azərbaycan Cümhuriyyətinə heç bir əks hərəkət məqsədində deyildir. O Parisdəki Dövlət Şurası əzasından [üzvlərindən] olduğu üçün qəti surətdə söyləyə bilər ki, istər Kolçak, istərsə Denikin Qafqaz cümhuriyyətlərini qəbul etmişlərdir.

FƏHLƏ HƏYATI

Balaxanıda

Moskovski-Kavkazski şərəkətinin [Moskva-Qafqaz Neft Şirkətinin] müsəlman əmələlərinin 26 mayda iclası vəqə oldu. Müzakirəyə qoyulan məsələlər:

1) Ərzaq barəsində. Hacı Əlibaba Əli oğlu ərzaq barəsində məlumat verir və rica edir, tez bir vaxtda fəhlələrin siyahıları tutulub mərkəzi “Müsavət” idarəsinə verilsin. Bu məsələ ümumiyyətlə qəbul olunur və ərzaq işində işləmək üçün bu şəxslər seçilir: Böyükağa Əli oğlu, Mirmahmudxan Miribrahimzadə və Məşhədi Rüstəm Abbas oğlu. Fəhlələrdən bəziləri yenə fındıq-qoz verməsinlər deyər sualda bulunurlar. Bu barədə müəllim əfəndi sədrdən icazə alıb bunları başa salır ki, daha bir də fındıq və qoz görməz inşallah və müəllimlər üçün də böylə bir şey olduğunu bəyan edir. Ona görə siyahı tutulur.

2) İşdən çıxarılan yoldaşlar barəsində danışılır. Sonra sədrin göstərməyi ilə üç nəfər yoldaşlardan seçilir, məzkur [deyilən] firmanın idarəsinə gedib çıxarılmış yoldaşların təkrar işə götürülməsi üçün iqdamatda [təşəbbüsdə] bulunsunlar.

Seçilmiş şəxslər bunlardır: Məşhədi Həmid İbrahim oğlu, Məşhədi Süleyman Sadiq oğlu və Hacı Əli.

3) Zabastovka [tətillə] zamanında çıxılan muzzdlar barəsində danışılır. Bu barədə uzun-uzadı danışıldıqdan sonra Məşhədi Həmid Paşa oğlu məlumat verir və bəyan edir ki, müsəlman əmələlərinin məvaciblərini saxlayan firmadan bir dəfə də əmələlər saxlanılan pulların qaytarılmasını rica etsinlər. Öylə ki, firma vermə-

mək istədi, onda kağızla Türk Ədəmi-Mərkəziyyət firqəsi “Müsavət”ə məlum edilsin və göstərsin neçə günün pulunu kəsiblər nahaq yerə. Onda “Müsavət” lazımı yerinə bildirib alar. Bu təklif ümumiyyətlə qəbul olunur. Sonra möhtərəm Məşhədi Həmid əfəndi İstiqlal bayramı və birlik barəsində danışır fəhlələrin ayıq olmalarını tövsiyə edir. Nəhayət, mədən dairəsində müsəlman əmələlərinin məhəbbətini qazanmış İsgəndər Hüseynzadə əfəndi nitqə başlayır. Bu[n]lar da birlik, hər bir nifaqı rədd etmək və ümum fəhlələrin ittihadı barəsində gözəl danışır axırda bunların içində bəzi pis adamların olmasını göstərir və öylə şəxslərin müsəlman fəhlələrinin içindən çıxarılmasını tövsiyə edir.

4) Yeni komissiyalar barəsində müzakirə keçilir. Fəhlələr az olmağına görə də, xarici yoldaşların olmamağına görə böylə qərara gəlirlər ki, yeni komissiyalar seçkisi bazar ertəsinə təyin edilsin və o gün hamıya deyilsin və rusca, türkcə yazılıb hər yerə vurulsun ki, bu dəfə üçüncü dəfə olmağına görə hər nə qədər adam gəlsə, seçki qanuni hesab olunacaqdır.

H. H.

10208

İtibdir

Abı Məşhədi Məhəmmədəli qızı, 50 yaşında gödə[k] boylu, ayağında göy ayaqqabı, bu gün 9 gündür itibdir. Görən şəxslərdən acizənə təvəqqe edirəm bu adresə xəbər versinlər: Suraxanski küçədə dalan nömrə 13, ev nömrə 15, Kərbəlayi Xudaqulu Məhəmməd oğlu.

10207

Bəhri-Xəzər İstehlak Cəmiyyəti “Kooperatsiya” müalicəxanası

Hər növ naxoşluqlar qəbul olunur. Müalicə haqqı üzvlərdən 4 rublə, qeyrilərdən isə 6 rublə. Bolşoy Morskoy küçə, Tarqovinin küncündə Həsənovun evində, yolu Bolşoy Morskoydan. Telefon nömrə 26-90.

Əmrəzi-daxiliyyə [daxili xəstəliklər] 9-11 Balayan

Mədə naxoşluğu 12-2 Mejebovski; 4-6 A. Seyidov

Əmrəzi-əsəbiyyə [əsəb xəstəlikləri] 12-2 Şmirqeld

Cərrahiyyə 9-11 Sander

Uşaq naxoşluğu 9-11 Rabinoviç; 4-6 Bron Arvad naxoşluğu və mamalıq 9-11 Pines; 12-2 arvad həkimi Şapiro-Rotman; 4-6 S. Seyidov[a]

Dəri və zöhrəviyyə 9-11 O. Şamkoryan; 12-2, 4-6 Pernik

Göz naxoşluğu 9-11 Cəfərov; 4-6 arvad həkimi Qeqamyan

Qulaq və boğaz ağrısı 12-2 B. K. Finkelşteyn;

Diş ağrısı 9-11 Suşon-Sivkina; 4-6 İtkin Müalicəxana müdiri bakteriooloq Lyubaxşevskaya

Müalicəxanada konsultasiyalar icra olunur. Operasiya, konsultasiya razılıq ilə. Çiçək döyülür, şəhadətnamə verilir. Analiz qəbul olunur. 606 və 914 müalicəsi.

Doktor Musa bəy Rəfiyev

Daxili əmrəza [xəstəliklərə] düşər olan naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Səhər saat 9-11-ə kimi. Axşam saat 5-7-yə kimi. Ünvan: Armyanski, nömrə 15. Telefon 16-80.

b-37

Moskvada təcrübə görmüş diş həkimi **K. S. Kolandskaya-Sanuxat** kabinə açmışdır. Müalicə edir, dişləri doldurur, süni dişlər qayırır və dişləri ağrısız çəkir. Qiymət mün-

sibdir. Qəbul edir: Hər gün səhər saat 9-2-yədək; axşam saat 5-7-yədək. Adres: Bazarnı və Suraxanski küçələrin küncündə, nömrə 112.

8795

Arvad diş həkimləri**Z. A. Şexter və xanım**

Dişlər ağrısız çıxarılır. Qızıl qapaq, qazma və hər növ qayıma dişlər. Dişin yaxşı qayırlması təmin olunur. Kənardan gələnələr üçün tezliklə görülür. Qiymətlət münasibdir.

Qəbul olunur səhər saat 9-dan 2-yədək, axşam saat 4-dən 7-yədək. Voronsovski küçə 17 nömrəli evdə, paradnı qapıdan.

8753

Diş həkimi**E. S. Karşteynbaumun**

Diş müalicəxanası və süni diş laboratoriyası. Adres: Sisyanovski (Ləzginski) və Çadrovı küçələrin küncündə nömrə 41. Telefon 22-07. Qəbul edir səhər saat 6-dan 8-ədək; səhər saat 11-dən 2-yədək; axşam saat 4-dən 8-ədək. Dişlər ağrısız çəkilir və qızıl dişlər qayırılır.

8779

Doktor S. İ. Zaks

Zöhrəvi, dəri və sifilis naxoşluqlarını qəbul edir. 606 və 914 müalicəsi. Naxoşları hər gün qəbul edir saat 4-dən 7-yədək. Vorontsovski küçə nömrə 43, 2-ci mərtəbə.

8776

Doktor **M. M. Kərimov** göz naxoşlarını və diş həkimi **A. Əmirov** naxoşları qəbul edirlər saat 4-dən 7-yədək. Ünvan: Suraxanski və Spasski küçələrin [küncündə] 102 nömrəli evdə. Telefon nömrə 40-91.

8754

Diş həkimi R. S. Fuks

Qəbul edir: 9-dan 10-a dək; 5-dən 7-yə

dək. Ünvan: Mariinski, nömrə 18. Ferdinandın aptekası ilə bərabər. Telefon nömrə 34-15.

10202

Petroqraddan gəlmiş doktor**İshaq Avetisoviç Atayans
(professor Mixaylovun müavini)**

Mamalıq, qadın və urologiya naxoşluğuna mübtəla olanları qəbul edir. (Bövl [idrar] yolu azarına, köhnə və təzə süzənəyə müalicə edir.) Bövl yolunu elektrik aləti ilə müayinə edir. Hər gün saat 3-dən 6-ya kimi. Çaharşənbə günləri fəqirləri pulsuz qəbul edir. Ünvan: Telefonnu küçə, nömrə 6.

8798

Diş həkimi**S. M. Hamburq**

Nikolayevski nömrə 29, Parlaman qarşısında. Telefon nömrə 5-96. Kauçuk və qızıl üzərində süni dişlər qayırır. Dişləri ağrısız çəkir.

8756

Xüsusi müsəlman təvəllüdxanası**Gövhər xanım Qazızadə**

Vəzi-həml edənələr hər bir vaxt, gələn xəstələr isə hər gün səhər saat 10-dan 2-yə kimi qəbul edirlər. Təvəllüdxanada əməliyyatı-cərrahiyyə (operasiya) icra edilib, doktor Tsentner konsultasiya yapır. Feldşeritsamama Vasserman çiçək döyür, yara bağlayır və iynə vurur.

Adres: Armyanski küçə nömrə 13. Telefon nömrə 58-39.

T-321

Doktor**M. B. Şaxnazarov**

Dəri və əmrəzi-cərrahiyyə [cərrahi xəstəliklər] naxoşluqlarını qəbul etməyə başlamışdır. “606” və “914” müalicəsi. Qəbul edir: səhər saat 9-dan 12-yədək; axşam saat 4-

dən 7-yədək. Ünvan: Armyanski küçə nömrə 3. Qubernskinin küncündə. Telefon nömrə 45-28.

8748

Berlin Darülfünunu doktoru**S. İ. Kopelioviç**

Daxiliyyə və əsəbiyyə naxoşluqlarını qəbul edir səhər saat 10-dan 1-ədək, axşam saat 5-dən 7-yədək. Adres: Vorontsovski küçə nömrə 17, 2-ci mərtəbə. Telefon nömrə 50-28. Və 93.

8765

Zəhmət (məsai) bürosu

Bakı Şəfqət Bacıları İttifaqı şəfqət bacılarını gecə işlərinə, iynə vurmağa, masaj etməyə müərriflik edir [tövsiyə edir, zəmanət verir]. İttifaq öz işçilərinin işlərinə cavabdehdir. Xahiş edənələr bu adresə müraciət edə bilərlər: Budaqovski və Malakanski küçələrin küncündə, nömrə 16/22, mənzil 6. Konkanın mənzili. Telefon nömrə 14-08. Büro bütün gün açıqdır.

8755

Elan

Sabiqdə Tiflis şəhərinin canişin sarayında hər növ çərkəz libası tikməklə məşhur olan Balabəy hal-hazırda Bakı şəhərində Nikolayevski küçədə Seyidəhməd Əzimzadənin dükanında aşağıda adları zikr olunan formaları qəbul edir: “çerkasski kazaçı”, “çerkaski imereteniski, çerkaski asetiniski”, “Qarabağ çərkəzi” və hər bir formanın şubasını [kürkünü] və Malorossiyski şubalar.

Tikdiyim işlərdən müştərilərin məmnun qalmalarına əminəm.

Kamali-ehtramla: Balabəy

10204

Batımdan xarici məmləkətlərə yun yollamağı və xarici məmləkətlərdə komisyon təriqi [yolu] ilə satmağı İ. V. Denisovun bankir

kontorası qəbul edir. (Velikoknyajeski, nömrə 1).

8799

Elan

Ticarət, Sənaye və Ərzaq Nəzarəti bununla ümuma elan edir ki, Azərbaycan daxilində bir yerdən qeyri yerə ikra, təzə balıq, şərab, konyak və vodka aparılmağa icazə verilir.

Müavini-nazir: [Yusifəli] Əliyev

Əslində mütabiqdir.

Kargüzər (imza)

T-144

Müvəqqəti müdir:**Hacıbəyli Üzeyir**

QEYD VƏ ŞƏRHLƏR**Fatəbiru...**

səh. 53. “Fatəbiru ya ulil-əbsar ləalləküm tuflihunə”: (ərəbcə) “Fatəbiru ya ulil əbsar”: Quranın Həşr surəsinin 2-ci ayəsinin son hissəsi, mənası “Ey, ağıl sahibləri, ibrət alın”; “ləalləküm tuflihunə”: Quranın Cümə surəsinin 10-cu ayəsinin son hissəsi, mənası “Ümid var ki, murada çatasınız”.

“Və zəlikə hüvəl-fevzül-əzim”: Quranda 10-dan artıq surədə təkrarlanan söz; mənası “Bu, böyük qurtuluşdur”. Qəzetdə səhvən “fevzül” sözü düşmüş, “Və zəlikə hüvəl-əzim” kimi getmişdir.

“Xətəmə Allahu...”: Quran, Bəqərə surəsi, 7-ci ayə.

“qulaqlarına möhür vurubdur”: qəzetdə belə getmişdir: “qulaqlarına möhür vurubdurlar”.

səh. 54. “Dani ki çe qoft Zal ba Rostəme qord / Doşmən nətəvan həqire biçare şomord”: “Bilirsənmi Zal igid Rüstəmə nə dedi? / Düşməni alçaq və çarəsiz sayma!” (farsca)

“Aşiqan can bə-kəf və müntəziri-fərmanənd”: “Aşıqlər canları əllərində buyruq gözləyirlər”. (farsca)

Hazır ol!

səh. 54. “Millətim növi-bəşərdir, vətənim ruyi-zəmin”: “Millətim bütün bəşəriyyət, vətənim bütün yer üzüdür.” Misra türk şairi Tofiq Fikrətə məxsusdur. Qəzetdə bu misra tünd şrifrlərlə yığılmışdır.

“Demə bu rus, bu müsəlmandır...”: beyt Seyid Əzim Şirvaniyə məxsusdur. Birinci misra əslində belə olmalıdır: “Demə bu kafər, ol müsəlmandır”.

səh. 55. “...yənə bir fikir və əməl...”: qəzetdə “əməl” yerinə “əs!” getmişdir.

“Bəni-Adəm əzayi-yek-digərənd”: (farsca) “Adəm övladları bir-birinin orqanlarıdır; bütün insanlar bir bədənin orqanları kimi-

dir.” Misra Sədi Şiraziyyə məxsusdur. Qəzetdə tünd şrifrlərlə yığılmışdır.

səh. 56. “Hazır ol cəngə, əgər istər isən sülhü səlah”: “Sülh və əmin-amanlıq istəyirsənsə, müharibəyə hazır olmalısən.” Bu misra türk şairi və həkimi Əbdülhaq Mollanıdır.

Teleqraf xəbərləri

səh. 57. “Çerniqov”: qəzetdə təhrif edilərək “Perinqov” kimi yazılmışdır.

“Əmir Hüseynin oğlu Faysaldır”: söhbət I Faysaldan gedir.

Qəzetələrdən

səh. 58. “Naşe vremya”: Bakıda nəşr edilən qəzet; “bitərəf” ermənilərin orqanı olmuşdur.

səh. 59. “Qeuli”: güman ki, hal-hazırda Türkiyənin Ərdahan ilinin bir ilçəsi olan Gölə nəzərdə tutulur.

“ittihadçılar”: Birinci Dünya müharibəsindən əvvəl Türkiyədə hakimiyyətə gələn İttihad və Tərəqqi partiyasına mənsub olan şəxslər nəzərdə tutulur.

“Aşxatavor” (Fəhlə): Tiflisdə nəşr olunan erməni qəzeti.

Vükəla Şurasında

səh. 61. “put vergisi”: xüsusən limanlarda, ticarət mallarından put başına alınan vergi.

“Şamaxı əhalisinin maddi cəhətdən”: qəzetdə “maddi” yerinə “adi” getmişdir.

səh. 62. “1) Mart ayı tabelləri üzrə çıxan məxaricat”: bu maddənin bəndləri qəzetdə ərəb əlifbasının hərf sırasına uyğun olaraq “əlif, bə, tə...” kimi işarələnmişdir.

Nəzarətlərdə

səh. 62. “fabriçni müfəttişlik”: Fabrik müfəttişləri sənaye müəssisələrində əmək şəraitinə nəzarət edən dövlət qurumu Fabrik Müfəttişliyinin nümayəndələri idi. Fabrik

Müfəttişliyi Rusiya imperiyasında sənayenin inkişafına bağlı olaraq XIX əsrin axırlarına doğru yaradılan, sənaye müəssisələrində əmək şəraitinin qanunlara uyğun olmasına nəzarət edən dövlət qurumu idi. Bakı quberniyasının Fabrik Müfəttişliyinin heyəti Baş Fabrik müfəttişindən və sahə müfəttişlərindən ibarət idi.

Felyeton**Acılıqla tədavi**

səh. 64. “bir mövqə hazırlaşmamış olsaydı”: qəzetdə belə getmişdir: “bir mövqə hazırlamış olsaydı”.

səh. 67. “Fənni-tibbi” [Real-Encyclopädie der gesammten Heilkunde]: Alman həkimi Albert Eyllenburqun tibb ensiklopediyası.

Milliləşdirmək məsələsi

səh. 69. “3) Türk ədəbiyyatından işbu əsərlər”: qəzetdə bu bəndin nömrəsi səhvən “4)” kimi getmişdir.

səh. 70. “Bu müsəvvid və mübəyyizlərin”: qəzetdə “müsəvvid” yerinə “məsud” getmişdir.

Mütəəllimlər qurultayı

səh. 72. “birinci olaraq qurultayda”: qəzetdə belə getmişdir: “birinci olaraq qurultayı”.

Bakı xəbərləri

səh. 73. “Tazəşəhər”: indiki Türkmənbaşı şəhəri.

səh. 74. “Parisdəki Dövlət Şurası”: Keçmiş Rusiya imperiyasının xarici strukturlarının birləşmiş nümayəndəliyi kimi 1918-ci ilin axırlarında Parisdə yaradılan və 1919-cu ilin ortalarında öz fəaliyyətinə son verən siyasi qurum olan Rus Siyasi Müşavirəsi (Русское политическое совещание) nəzərdə tutulur.

Fəhlə həyatı

səh. 74. “Məşhədi Rüstəm Abbas oğlu”:

qəzetdə belə getmişdir: “Məşhədi Rüstəm Əba oğlu”.